

Eesti keele arengukava 2011–2017

Sisukord

1. Sissejuhatus. Eesti keele arengukava põhimõtted	4
1.1. Arengukava õiguslik alus	4
1.2. Visioon ja eesmärk	4
1.3. Arengukava koostamine, elluviimine ja aruandlus.....	4
1.4. Arengukava seos teiste strateegiliste dokumentide ja valdkondlike arengukavadega..	6
1.5. Arengukava toetavad riiklikud programmid	7
2. Keelekasutuse reguleerimine Eesti Vabariigis	8
3. Eesti keelekorraldus	10
3.1. Üldkeelekorraldus	10
3.1.1. Olukorra analüüs.....	10
3.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	10
3.2. Oskuskeelekorraldus	11
3.2.1. Olukorra analüüs.....	11
3.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	11
3.3. Nimekorraldus.....	11
3.3.1. Olukorra analüüs.....	11
3.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	12
3.4. Meede 1: kirjakeele ühtsuse, üldarusaadavuse, asja- ja ajakohasuse tagamine	12
4. Eesti keele uurimine ja keelekogud.....	14
4.1. Olukorra analüüs.....	14
4.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	14
4.3. Meede 2: eesti keele uurimine ja keelekogude arendamine	15
5. Eesti keele keeletehnoloogiline tugi.....	17
5.1. Olukorra analüüs.....	17
5.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	17
5.3. Meede 3: eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine	18
6. Haridus ja eesti keele õpe.....	20
6.1. Eestikeelne üldharidus	20
6.1.1. Olukorra analüüs.....	20
6.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	21
6.1.3. Meede 4: eesti keele valdamise tagamine, eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine ning eesti keele kasutamiseks võimaluste loomine eestikeelses üldhariduses.....	21
6.2. Eesti keel muukeelses üldhariduses	24
6.2.1. Olukorra analüüs.....	24
6.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	24
6.2.3. Meede 5: eesti keele oskuse tagamine ning eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine muukeelses üldhariduses.....	24
6.3. Kutseharidus.....	25
6.3.1. Olukorra analüüs.....	25
6.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	26
6.3.3. Meede 6: kutsehariduse õpilaste eesti keele oskuse tagamine	26
6.4. Kõrgharidus.....	27
6.4.1. Olukorra analüüs.....	27
6.4.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	28
6.4.3. Meede 7: eesti keele oskuse ja väärtustamise arendamine ning eestikeelsuse säilitamine kõrghariduses ja teadustegevuses	28
7.1. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis.....	30
7.1.1. Olukorra analüüs.....	30
7.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	30

7.1.3. Meede 8: eesti keele piirkondlike erikujude arendamine Eestis	30
7.2. Väliseestlaste eesti keel	31
7.2.1. Olukorra analüüs.....	31
7.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	31
7.2.3. Meede 9: väliseestlaste eesti keele oskuse säilimise toetamine	32
7.3. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus.....	32
7.3.1. Olukorra analüüs.....	32
7.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	32
7.3.3. Meede 10: viipekeele ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutuse toetamine.....	33
8. Eesti keel mitmekeelses maailmas.....	34
8.1. Olukorra analüüs.....	34
8.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	34
8.3. Meede 11: eesti keele arendamine võõrkeelte kontekstis ning eesti keele rahvusvahelise esindatuse tagamine	35
9. Keeleseaduse täitmise järelevalve	36
9.1. Olukorra analüüs.....	36
9.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	36
9.3. Meede 12: keeleseaduse täitmise järelevalve	36
10. Keeleteavitus.....	38
10.1. Olukorra analüüs.....	38
10.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid	38
10.3. Meede 13: keeleteavitus.....	39

1. Sissejuhatus. Eesti keele arengukava põhimõtted

1.1. Arengukava õiguslik alus

Eesti keele arengu strateegiline planeerimine sai alguse 1998. aastal, kui Vabariigi Valitsus tegi oma 21. aprilli protokollilise otsusega Haridusministeeriumile ülesandeks koostada eesti keele arendamise strateegia. 2000. aasta 6. aprillil asutati haridusministri käskkirjaga Euroopa keelteaasta korraldamise Eesti komitee (hilisem Eesti keelenõukogu), mille üheks ülesandeks sai kõnealuse strateegia koostamine. 5. augustil 2004 kiitis Vabariigi Valitsus „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” (EKAS) heaks.

EKAS on oluline strateegiline dokument, mille põhimõtteid on arvestatud eesti keelega haakuvate seaduseelnõude ja arengukavade koostamisel ning keelevaldkonna eelarve planeerimisel.

EKAS-il on ka rahvusvaheline mõõde, strateegia toetab nii Eesti osalemist rahvusvahelistes keeleasutuste võrgustikes kui ka koostööd eri riikide uurimisasutuste ning spetsialistidega. „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” on tõlgitud inglise, vene, soome ja ungari keelde, strateegia vastu on tundnud huvi paljude välisriikide saatkonnad, rahvusvahelised organisatsioonid ja teadusasutused. Keelestrateegia loomises osalenud asjatundjaid on kutsutud hindama teiste riikide keelevaldkonna arengukavasid, teiste riikide keelepoliitika spetsialistid on aga osalenud EKAS-i koostamisel ja elluviimise hindamisel.

EKAS-i rakendusosa nägi ette, et strateegia elluviimist suunab ja koordineerib Haridus- ja Teadusministeerium ning Eesti keeleolukorda jälgib Eesti keelenõukogu, kes vaatab strateegia seisukohad üle iga kahe aasta tagant.

Eesti keelenõukogu on EKAS-i elluviimist hinnanud kahel korral (strateegia elluviimine 2004–2006 ning 2007–2008), lõpphinnang strateegia elluviimisele antakse 2011. aastal. Strateegia kohaselt tuli Eesti keelenõukogul koostada ka jätkustrateegia. Ettepaneku uue eesti keele arengukava koostamiseks esitas Haridus- ja Teadusministeerium Vabariigi Valitsusele 22. mail 2009, valitsus kiitis selle heaks 28. mail 2009.

1.2. Visioon ja eesmärk

„Eesti keele arengukava 2011–2017” on keelevaldkonna strateegiline alusdokument, mis koos rakendusplaani, toetavate õiguslike ja korralduslike meetmete ning rahastamisega **peab aitama tagada eesti keele kui riigikeele toimimise kõikides eluvaldkondades, eesti keele õpetamise, uurimise, arendamise ja kaitse ning sellega eesti keele säilimise läbi aegade. Arengukava ellurakendamise tulemusena peab eesti keele seisund 2017. aastal olema niisugune, mis rahuldab kõiki Eesti riigi ja ühiskonna keelekasutusvajadusi, eesti keel peab olema arenguvõimeline ja tunnustatud Eesti elanike ühise suhtluskeelena.**

Eesti keele arengukava põhieesmärk on anda aastateks 2011–2017 ühtne strateegiline alus ja ühtsed eesmärgid kõikide eesti keele valdkondade jätkusuutlikuks arendamiseks. Arengukava on aluseks ja suunanäitajaks keelevaldkonna õigusliku baasi kujundamisel, tähtsamate tegevuste planeerimisel ning otsuste langetamisel.

Eesti keele arengukavas ette nähtud tegevusi rahastatakse riigi ja kohalike omavalitsuste eelarve, ülikoolide ja teadusasutuste, riiklike programmide, mitmesuguste fondide ja sihtasutuste, grantide, sihtotstarbeliste eraldiste ning eri ametkondade eelarvete kaudu.

1.3. Arengukava koostamine, elluviimine ja aruandlus

Eesti keele arengukava koostamise eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium, millele on tehtud ülesandeks koostada koos Eesti keelenõukoguga „Eesti keele arengukava 2011–2017” ja esitada see Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks.

Arengukava koostamisel on osalenud paljud asutused ja institutsioonid, mille seisukohad eesti keele kasutamise ja arendamise küsimuses on tähtsad: Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Eesti Keele Instituut, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Maaülikool, Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituut, Estonian Business School, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistoorium, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Keeleinspektsioon, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus „Meie inimesed”, Maa-amet, Eesti Rahvusringhääling, Eesti Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, Emakeele Selts, Eesti Terminoloogia Ühing, Eesti-Prantsuse Leksikograafiaühing, Võru Instituut, Mulgi Kultuuri Instituut jt.

Arengukava on kooskõlastatud kõikides ministeeriumides. Osalusveebi kaudu oli võimalik arengukava projektiga tutvuda ning oma seisukohti avaldada partnerasutustel ja üldsusel. Arengukava hindasid välismaised eksperdid. Koostajad on tehtud märkusi ja saanud ettepanekuid võimaluste piires arvestanud.

Arengukava elluviimist juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning hindab Eesti keelenõukogu koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga.

Eesti Vabariigi riigikeelena on eesti keel ametlik teabevahetusvahend kõikides eluvaldkondades ning arengukava elluviimine peab tagama eesti keele kasutuse, kvaliteedi ja arenguvõime. Arengukava hõlmab kahesuguseid ülesandeid: ühed peavad tagama eesti keele praeguse taseme (vastab areneva ühiskonna ja riigi vajadustele) säilimise, teised on konkreetsed ühekordsed ülesanded. Üldjuhul on esimeste ülesannete täidetuse hinnatav, teiste oma täpsete indikaatorite abil mõõdetav.

Arengukava eesmärkide püstitamist ja nende täitmise tulemuslikkuse üle otsustamist mõjutab tugevasti keelevaldkonna omapära. Erinevalt paljudest teistest eluvaldkondadest ei ole keelevaldkonna arendamise põhieesmärk mitte uuele tasemele jõudmine, vaid selle tagamine, et eesti keel vastaks jätkuvalt ja edukalt nõudmistele, mida esitatakse ühiskonna ning riigi peamisele suhtlusvahendile. Keeleliste protsesside aegluse tõttu avaldub ka käesoleva arengukava vältel lahendatud ülesannete mõju paljudel juhtudel alles pärast arengukava kehtivuse lõppu. Kuna keele ning selle kasutusvaldkondade areng on pidev ning paljudest mõjuritest sõltuv, on planeerimise lähte- ja sihttaseme mõttekas fikseerimine sageli kui mitte võimatu, siis vähemalt keeruline ja äärmiselt kulukas.

Eesti keele arengukavas kavandatud üldised ülesanded lähtuvad selles püstitatud eesmärkidest, need konkretiseeritakse riiklike programmide rakenduskavades, põhitäitjate tööplaanides ja nendega sõlmitavates lepingutes. Põhitäitjad on vastutavate ministeeriumidega lepinguvahekorras olevad institutsioonid, täitjateks on madalama taseme üksused.

Eesti keele arengukava rahastavad rakendusplaanis osutatud ministeeriumid või nende hallatavad asutused. Rakendusplaanis täpsustatakse aasta kaupa, lähtudes keeleolukorra arengust ja rahastusvõimalustest. Peamine rahastaja on Haridus- ja Teadusministeerium; spetsiifiliste ülesannete rahastamisel kavandatakse kaasata ka Kaitseministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Sotsiaalministeeriumi. Valdlikult terminoloogia arendamise koordineeritud rahastamisel kavandatakse kaasata kõiki ministeeriume. Keelevaldkond on tihedalt seotud teiste eluvaldkondadega, mistõttu võivad rakendusplaanis kavandatud finantseerimisvahendid kohati kattuda teiste valdkondade omadega ning arengukava elluviimine võib selles osas olla kavandatust odavam.

Kuna eesti keele arengukava raames lahendatavate ülesannete hulk on väga suur, tuuakse arengukava rakendusplaanis esile vaid kõige olulisemad ja üldisemad tegevuse tulemuslikkust iseloomustavad mõõdikud. Täpsustatud mõõdikud, millele toetub arengukava täitmise aruannete koostamine, fikseeritakse igal aastal arengukava täitmise rahastaja(te) ja põhitäitja(te) vahelistes lepingutes.

Arengukava elluviimise vahearanded koos arengukava ning rakendusplaaniga muutmise ja täiendamise ettepanekutega esitatakse Vabariigi Valitsusele iga kaheaastase perioodi lõpus,

lõpphinnang arengukava elluviimisele antakse hiljemalt 30. juunil 2018. Eesti keelenõukogu ning Haridus- ja Teadusministeerium koostavad ühiselt järgmise eesti keele arengukava, mis rakendub 1. jaanuaril 2018.

1.4. Arengukava seos teiste strateegiliste dokumentide ja valdkondlike arengukavadega

Strateegia „Säästev Eesti 21” toob jätkusuutliku ühiskonna esimese eesmärgina esile Eesti kultuuriruumi elujõulisuse saavutamise. Kultuuriruumi säilimist ja rahvuse elujõulisena püsimist ohustavad eesti keelt kõnelevate inimeste arvu vähenemine; eesti keele ja kultuuri väljatõrjumine teiste keelte ja kultuuride mõjukuse kasvu tõttu; eesti keele ja kultuuri teatav stagneerumine, kohanematus uue globaalse tsivilisatsiooni (infoühiskonna ja tehnokultuuri) nõuetega, mistõttu väheneb rahvuskultuuri funktsionaalsus ning nõrgeneb motivatsioon tema säilimiseks; eesti keele ja kultuuri labastumine rahvusvahelise rämps-kultuuri mõjul. Esmaseks ohuks peetakse strateegias kultuuriruumi liiga kiiret rahvusvahelistumist, sealhulgas inglise keele muutumist mitmete eluvaldkondade põhiliseks suhtluskeeleks.

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukavas „Tark ja tegus rahvas 2009–2012” tõdetakse, et üleilmastumise ja avatud infoühiskonna mõjul on osas tegevusvaldkondades eesti keele kasutamine vähenenud, millega on kaasnenud eesti keele kui emakeele oskuse kahanemine ja eesti keele maine nõrgenemine. Keelevaldkonnas seatakse eesmärgiks, et eesti keel on pidevalt arenev kultuurikeel ja Eestis väärtustatakse mitmekeelsust. Aktiivselt tuleks tegelda eesti keele mainekujundusega ning eesti teadus- ja tehnikakeele arendamisega. Eesti keel peaks olema kõikides avaliku elu valdkondades peamine ühine suhtluskeel. Oluline on eesti keele tutvustamine ja keeleõppevõimaluste loomine Euroopa Liidu riikides, kuivõrd tegemist on ühe liikmesriigi keelega. Suurt tähelepanu pööratakse ka mitte-eestlaste eesti keele oskusega seotud probleemidele.

Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007–2013 tähtsustab eesti keelt ennekõike seoses eesti keelest erineva emakeelega õpilaste haridusega ning muukeelse gümnaasiumi üleminekuga osalisele eestikeelsele õppele, pöörates siiski tähelepanu ka eesti keelele õpetajakoolituses. Ülesandeks seatakse võtta praktilise eesti keele õpetus kõigi ainete õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe kavva.

Eesti kutsehariduse arengukava 2009–2013 kavandab kutseõppurite eesti keele oskuse parandamist tegevusvaldkonna „Vene õppekeelega õpperühmade eestikeelsele õppele ülemineku toetamine kutsehariduses” kaudu ning õppekavaarendusega (üldharidusainete osa uuendamine ja võtmepädevuste (sh eesti keele ja eesti keele kui teise keele õpe) edendamine kutsekeskharidusõppes).

Täiskasvanuhariduse arengukava aastateks 2009–2013 seab eesmärgiks suurendada täiskasvanute konkurentsivõimet tööalase ja elukestva õppe võtmepädevuste (sh eesti keele ja eesti keele kui teise keele õpe) edendamise kaudu vabahariduslikes koolituskeskustes.

Eesti võõrkeelte strateegia aastani 2015 keskendub kõigi Eesti elanike võõrkeeleõppele. Üldhariduse valdkonnas peetakse strateegias vajalikuks rakendada võõrkeelte, sealhulgas eesti keele kui võõrkeele õpetamisel keeleoskustasemeid, mis on kirjeldatud Euroopa keeleõppe raamdokumendis. Raamdokumendi põhimõtteid tuleks rakendada ka kutsestandardites, kutsehariduse ainekavade koostamisel aga arvestada eesti keele ja võõrkeelte oskuse nõudeid, mis on kehtestatud vastava eriala kutsestandardis.

Õpetajahariduse strateegia 2009–2013 seab eesmärgiks, et õpetajakoolituse õppekava läbimisel hinnatakse üliõpilaste suulist ja kirjalikku väljendusoskust eesti keeles ja vähemalt ühes võõrkeeles.

Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 näeb ette tagada eestikeelse kõrgharidusliku õppe jätkumine ja areng Euroopa avatud haridusruumis selliselt, et kõigis õppesuundades saab eestikeelset kõrgharidust kõigil õppeastmetel.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007–2013, „Teadmistepõhine Eesti” sedastab, et avaliku sektori osa teadmispõhisuse väärtustamisel suureneb ning sellest tulenevalt on vaja tasakaalustada riske, muudatusi ja subjektiivset ohutunnet, mida uute tehnoloogiate rakendamine kaasa toob (näiteks infotehnoloogia kasutamise surve eesti keelele). Inimkapitali arendamise meetmena on toodud esile toetus eesti keele kasutamisele teaduskeelena.

Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006–2015 tõdeb, et ligi sajandi vältel pole meie ajaloos olnud teist sellist aega, kus eestikeelne kõrgharidus oleks kokku puutunud sedavõrd suurte, ühtaegu võimalusi ja ohte sisaldavate muutustega: tippspetsialistide lahkumine, kvalifitseeritud välisspetsialistide tööleasumine teadus- ja kõrgharidusasutustes, eesti keele kui teaduskeele säilimine ja areng, võõrkeelse õppe mahu kasv, välistudengite osakaalu suurendamine. Rahvusvahelise mõõtme toomisel igasse õppekavasse tuleb tagada eesti keele säilimine kõrgkoolide esmase õppe- ja teaduskeelena.

Eesti infoühiskonna arengukava 2013 näeb ette tagada infoühiskonna arendamisel eesti keele ja kultuuri järjepidevus.

Eesti lõimumiskava 2008–2013 eesmärk on toetada püsielanike kuuluvust Eesti ühiskonda ühiste väärtuste jagamise ning riigikeele valdamise kaudu. Strateegias peetakse eesti keele oskust üheks eduka lõimumise eeltingimuseks, pikemaajaline eesmärk on saavutada, et kõik Eesti püsielanikud suudavad suhelda riigikeeles.

Riiklik struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007–2013 toob esile inimressursi arendamise, mille üks tegevussuundi on mitte-eestlaste integratsiooni tõhustamine eelkõige eesti keele õppeks loodavate lisavõimaluste kaudu. Eesmärgi saavutamiseks on „Inimressursi arendamise rakenduskava” elukestva õppe suuna raames käivitatud keeleõppe arendamise programm.

1.5. Arengukava toetavad riiklikud programmid

Eesti keele arengukava tegevusi finantseeritakse muu hulgas järgmistest riiklikest programmidest (enamik programme sisaldab nõuet koostada jätkuprogramm):

- Eesti keel ja kultuurimälu (2009–2013)
- Eesti keele keeletehnoloogiline tugi (2011–2017)
- Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine (2008–2012)
- Eestikeelse terminoloogia toetamine (2008–2012)
- Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm (2011–2017)

Eesti keele arengukava elluviimist toetavad ka järgmised programmid:

- Rahvuskaaslaste programm (2009–2013)
- Hõimurahvaste programm III. Riiklik abiprogramm uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2010–2014)
- Setumaa kultuuriprogramm (2010–2013)
- Vana Võrumaa kultuuriprogramm (2010–2013)
- Mulgimaa kultuuriprogramm (2010–2013)
- Soome-ugri keelte alane arendustegevus (2010–2014)
- Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013

2. Keelekasutuse reguleerimine Eesti Vabariigis

Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt peab riik tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade, põhiseaduse § 6 sätestab, et Eesti riigikeel on eesti keel. Riigi kohustus on tagada igäihe õigus saada eestikeelset õpetust (§ 37); igäihe õigus eestikeelsele asjaajamisele ja suhtlemisele riigivõimuorganitega (§ 51); riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste eestikeelne asjaajamine (§ 52).

Keeleseaduse § 1 lg 1 kohaselt on Eesti riigikeel eesti keel, lg 2 sätestab, et eesti keele ametliku kasutuse aluseks on kirjakeele norm. Seadus sätestab eesti keele kasutamise kohustuslikud valdkonnad, riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes võõrkeelte kasutamise tingimused ja ulatuse, vähemusrahvuste keelte kasutamise vähemusrahvuste kultuuriomavalitsustes, eesti keele piirkondlike erikujude kasutamise avalikus teabes ning eesti viipekeele ja erivajadustega inimeste keelekasutuse tingimused.

Keeleseaduse alusel on kehtestatud ametikohale vastavad eesti keele oskuse nõuded, oma keeleoskust peavad eksamil tõendama need isikud, kes ei ole omandanud eestikeelset haridust.

Äri- ja mittetulundussektori ning nende töötajate eesti keele kasutust reguleeritakse juhul, kui see on õigustatud avalikes huvides, milleks keeleseaduse kohaselt on ühiskonna turvalisus, avalik kord, avalik haldus, haridus, tervishoid, tarbijakaitse ja tööohutus. Järelevalvet keeleseaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide täitmise üle teostab Keeleinspeksioon.

2008. aasta sügisel alustas Haridus- ja Teadusministeerium uue keeleseaduse eelnõu koostamist, 2010. aasta augustis kiitis Vabariigi Valitsus selle heaks (märkustega) ning otsustas saata Riigikogule.

Vabariigi Valitsuse seaduse kohaselt on keelepoliitika kavandamine ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine Haridus- ja Teadusministeeriumi ülesanne.

Kodakondsuse seaduse alusel nõutakse kodakondsuse taotlejalt ning **välismaalaste seaduse** alusel pikaajalise elaniku elamisloa taotlejalt eesti keele oskust vähemalt tasemel B1.

Eesti Vabariigi haridusseaduse kohaselt tagavad riik ja kohalik omavalitsus Eesti territooriumil võimaluse omandada avalikes haridusasutustes ja ülikoolides eestikeelne haridus kõigil haridustasemetel. Eesti keele õpetamine tagatakse kõigis muukeelsetes avalikes õppeasutustes ja muukeelsetes õpperühmades.

Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt toimub õppe- ja kasvatustegevus lasteasutuses eesti keeles. Teises keeles võib õppe- ja kasvatustegevus toimuda kohaliku omavalitsuse volikogu otsusel. Lasteasutuses või selle rühmas, kus õppe- ja kasvatustegevus ei toimu eesti keeles, tagatakse eesti keele õpe koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava alusel.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt võib põhikoolis olla õppekeeleks mis tahes keel. Munitsipaalkoolide puhul otsustab õppekeele kohaliku omavalitsuse volikogu ja riigikoolide puhul haridus- ja teadusminister. Gümnaasiumiastmes on õppekeel eesti keel, kuid munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes võib õppekeeleks olla ka mis tahes muu keel. Loa muus keeles toimuvaks õppetööks annab Vabariigi Valitsus kohaliku omavalitsuse volikogu taotluse alusel. Kooli või klassi õppekeeleks loetakse keel, milles toimuv õpe moodustab vähemalt 60% õppekava mahust. Eesti keele õpe 1. klassist alates on kohustuslik ka siis, kui kooli õppekeeleks ei ole eesti keel.

Ülikooliseaduse kohaselt on ülikooli õppekeel eesti keel, muude keelte kasutuse otsustab ülikooli nõukogu. Kui eesti keelt mittevaldav üliõpilane õpib kõrgkoolis toimetulekuks eesti keelt haridus- ja teadusministri kehtestatud tingimustel ja korras, pikeneb nominaalne õppeaeg kuni ühe õppeaasta võrra.

Rakenduskõrgkooli seaduse kohaselt on rakenduskõrgkooli õppekeel eesti keel. Teiste keelte kasutamise otsustab minister, kelle juhitava ministeeriumi valitsemisalasse rakenduskõrgkool kuulub. Kui eesti keelt mittevaldav üliõpilane õpib kõrgkoolis toimetulekuks eesti keelt haridus- ja teadusministri kehtestatud tingimustel ja korras, pikeneb nominaalne õppeaeg kuni ühe õppeaasta võrra.

Kutseõppeasutuse seaduse kohaselt on kutseõppeasutuse õppekeel eesti keel. Teiste keelte kasutamise õppekeelena otsustab haridus- ja teadusminister.

Kõrgharidusstandardi kohaselt on õppekeeleks keel, milles toimub õppetöö. Õppekeel(ed) ning teised õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled määratakse õppekavas. Standardis kirjeldatakse nii õppekeele- kui ka võõrkeeltealased pädevused bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppe jaoks.

Keeleoskust ja keelekasutust reguleerivaid sätteid on veel mitmes seaduses. Nii reguleeritakse tööalase keeleoskusega seonduvat avaliku teenistuse seaduses, kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses, kaitseväeteenistuse seaduses, kohtute seaduses, prokuratuuriseaduses, advokatuuriseaduses, notariaadiseaduses, audiitortegevuse seaduses, patendivolniku seaduses, kohtutäituri seaduses jpt seadustes. Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutuses koostatud kutsestandardites on kindlaks määratud kutsealal tegutsemiseks vajalik eesti keele ja võõrkeelte oskuse tase.

Haldusmenetluse seaduse kohaselt on haldusmenetluse keel eesti keel ning see laieneb ka paljude teiste seadustega seotud haldusmenetlusele. Ka kohtumenetluse keel on eesti keel, seadustega on reguleeritud teiste keelte kasutamine kohtumenetluses, samuti dokumentide tõlkimise ning tõlgi kaasamisega seonduv. Tarbijakaitse seaduse kohaselt peab tarbijale antav teave olema esitatud eesti keeles, võõrkeelne kasutusjuhend peab olema tõlgitud eesti keelde. Riiklikke registreid (nt karistusregister, äriregister) peetakse vastavate seaduste alusel eesti keeles.

Eesti liitumisel Euroopa Liiduga sai eesti keelest Euroopa Liidu ametlik keel. Igal Eesti Vabariigi kodanikul on **Euroopa Liidu aluslepingutest** lähtuvalt õigus pöörduda Euroopa Liidu institutsioonide (Euroopa Parlament, Euroopa Ombudsman, Euroopa Komisjon jt) poole eesti keeles ja saada oma pöördumisele eestikeelne vastus.

Eesti on liitunud rahvusvahelise õiguse mitme dokumendiga, mis reguleerivad Eestis elavate vähemusrahvuste, määratlemata kodakondsusega isikute ning siin viibivate teiste riikide kodanike õigust kasutada oma emakeelt.

3. Eesti keelekorraldus

Keelekorraldus on kirjakeele teadlik arendamine, rikastamine, stabiliseerimine ja ajakohastamine. Kirjakeelele kui rahvuskeelt koos hoidvale tuumikule tuginevad halduskeel, õpetuskeel, teaduskeel, avaliku teabe keel ja paljud teised keelekujud kui ühiskonna ja riigi toimimise vältimatud eeldused. Oluline on tagada kirjakeele, eriti halduskeele ja avaliku teabe keele ühtsus, üldarusaadavus, asja- ja ajakohasus, sest see on nii riigi kui ka kõigi kodanike huvides, andes viimastele võrdväärse võimaluse ühiskonnaelus osaleda ning olles nõnda demokraatliku riigi tagatis.

Keelekorralduse ülesanne on pakkuda ühiskonnale keeleainest (sõnaraamatud, käsiraamatud, andmebaasid) ja -juhiseid (sh nõuanded, kursused), mis on usaldusväärsed, tõhusad ja eesmärgipärased. Keelekasutajale tuleb näidata keele rikkust ja keeles peituvaid eri tasandite võimalusi, õpetada teda mitmekeelses ja mitmetasandilises (kirjakeel, argikeel, släng) keskkonnas teadlikult toimima ja toime tulema.

Keelekorraldus peab rajanema ajakohasel keelekorraldusteoorial ja eesti keele uurimise uusimatel tulemustel. Tarvilik on uurida tegeliku keelekasutuse muutumist ja varieerumist.

Keelekorralduse põhivaldkonnad on üldkeelekorraldus, oskuskeelekorraldus ja nimekorraldus. Keelekorralduse praktilist väljundit (soovituste selgitamine, õpetamine, elluviimine) nimetatakse keelehooldeks.

3.1. Üldkeelekorraldus

3.1.1. Olukorra analüüs

Eesti kirjakeel on stabiilne, ajakohane ja rikas, kuid vajab pidevat arendamist, et muutuva ühiskonna vajadusi rahuldada. Kirjakeele kõrvale on tekkinud mitmeid sotsiaalsete, valdkondlike jm huvirühmade keelekujusid – nii kirjalikke kui ka suulisi –, mis ähmastavad kirjakeele rolli. Keelekasutaja peab suutma neis orienteeruda ja peab teadvustama kirjakeele kui ühiskonna keskse keelekuju eeliseid. Kirjakeele funktsioonide kitsenemist tuleb vältida (eriti halduskeele ja õpetuskeele osas); samas tuleb üldsusele selgitada, millisele osale avalikust keelekasutusest saab esitada suuremaid nõudmisi (ametlike kirjakeele normingute järgimisel) ja milline osa on keelekasutajate enda vabal otsustusel. Erilist tähelepanu tuleb pöörata halduskeelele, kirjakeele õpetamisele koolis, avaliku teabe keelele ning eesti keelele Euroopa Liidu dokumentides.

Üldkeelekorraldusega tegelevad Emakeele Seltsi keeletoimkond (normingute ja soovituste andmine põhimõttelistes küsimustes), Eesti Keele Instituudi keelekorraldusosakond (õigekeelsussõnaraamatu koostamine, keelekorralduse põhimõtted, keelehoole jm), kõrgkoolide õppejõud (keelekorralduse teoreetilised probleemid) ja Tartu keelehooldekeskus (halduskeele ja ajakirjanduskeele edendamine). Täitjad on omavahel tihedalt seotud, rollijaotust täpsustab Vabariigi Valitsuse määrus kirjakeele normi rakendamise korra kohta. Eesti Keele Instituudi, Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli ülesanne on täiendada ja korrastada keelekorpusi ja andmebaase ning tagada keelekorraldusele vajalikud keelekasutuse uurimused.

3.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- põhijoontes stabiilne (ühtlustatud, normingute ja soovitustega hõlmatud), ajakohane (muutuvate olude vajadusi silmaspidav) ja rikas (stiililist varieerimist võimaldav) kirjakeel

Mõju: tagatud on Eesti õigusliku ja avaliku keeleruumi kvaliteet, ühiskonna keelise suhtluse tõhus toimimine

Indikaator	2010	2017
Registreeritud keelenõuannete arv (alates 1993. aastast)	130 000	180 000
Kirjakeele norminguid kajastavate uute keelekorraldusvahendite (ÕS, käsiraamatud) ilmumine	0	3

3.2. Oskuskeelekorraldus

3.2.1. Olukorra analüüs

Eestikeelne erialasuhtlus vajab korrastatud ja ulatuslikku oskussõnavara, mille loomisel on vähemalt sajandipikkune traditsioon. Eestis on välja arendatud omanäoline oskuskeeleõpetus ja oskuskeelekorralduse süsteem, mis on võimaldanud muutuvate aegadega kiiresti kohaneda. Põhiline töövorm on terminikomisjonid, mis tegutsevad enamasti eriala- ja keeletespialistide koostöös huvitatud asutuste või organisatsioonide juures. Oskussõnavara loovad ja korrastavad ka kõrgkoolide õppejõud nt erialaõpikute koostamisel, erialaliidud kutse- jm standardite väljatöötamisel.

Tähtis on vältida valdkondade sõnavaras suur lünki, mis võiks kaasa tuua mõne eriala eesti suhtluskeele vahetamise mingi muu keele vastu (valdkonnakaotus). Seni ei ole saavutatud seda, et kõik valitsusasutused (ministeeriumid ja ametid) tegeleksid terminoloogiaküsimustega, sealhulgas tegevuse finantseerimisega, koordineeritult.

Olemas on riiklik programm „Eestikeelse terminoloogia toetamine (2008–2012)”, mille raames rahastatakse terminikomisjone ning nende võrgu loomist ja töö korraldamist, terminisõnastike projekte, terminoloogide välja- ja täiendusõpet, terminiloomet toetava ühtse IT-keskkonna loomist (ühtne terminibaas jm) ning terminoloogiaga tegelevaid asutusi. Terminoloogiatöös on tegevad Eesti Keele Instituudi terminoloogiaosakond (terminiprojektide koordineerimine, tehniline ja oskusteabetugi, osalus komisjonides) ning keelekorraldusosakond (kaasatötamine terminikomisjonides, eurokeelehoole), Eesti Terminoloogia Ühing (terminikomisjonide toetamine, juhendamine, terminoloogiastipendiumide vahendamine), Eesti Rakenduslingvistika Ühing (oskussõnastike projektide toetamine), kõrgkoolid (terminoloogide väljaõpe, teaduskeele täiendusõpe, õpetatavate erialade terminoloogia toetamine). Terminoloogial on tähtis osa riikliku programmi „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine (2008–2012)” elluviimisel.

3.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- ajakohane eesti oskuskeel ning eri valdkondi võimalikult ühtlaselt kattev oskussõnavara

Mõju: oskuskeelekasutus eestikeelsetes tekstides on ühtlasem ja erialane suhtlus tõhusam

Indikaator	2010	2017
Ühtsesse terminiandmebaasi sisestatud eestikeelsete oskussõnade arv	0	50 000

3.3. Nimekorraldus

3.3.1. Olukorra analüüs

Nimekorralduses on erinevalt muust keelekorraldusest suurem tähtsus õigusaktidel, mis reguleerivad eri liiki nimede (isiku-, koha-, ärinimed) ametlikku kasutust. Olemas on kohanimeseadus (1997, 2004), nimeseadus (2004), äriseadustik (1995) jm. Eesti nimekasutust

iseloomustab avatus ja võõrmõjutustele vastuvõtlikkus, eriti isiku- ja ärinimede puhul. Ärinimede keelilise kaju korrastamiseks puudub seadusega sätestatud võimalus. Nimede allutamise üldistele keelereeglitele ning võõrmõjutuste tõrjumise teeb keeruliseks vastuolu nimede kui objekte identifitseerivate tingtähiste ja nimede kui loomuliku keele elementide vahel.

Nimekorralduses on tegevad Emakeele Seltsi keeleteoimkond (üldiste nimekirjutusreeglite ja -soovituste andmine), Eesti Keele Instituut (teadusliku nimekorralduse edendamine) ja Võru Instituut (ajaloolise Võrumaa nimekorraldus), isikunimekomisjon ja kohanimenõukogu (Siseministeeriumi juures, vastavalt riikliku isikunime- ja kohanimekorralduse edendamine), kõrgkoolid (nimekorralduse aluste õpetamine), Eesti Rahvusringhääling (nimede hääldamise soovitused).

3.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- nimed on suhtluses ühemõttelised ja täpsed

Mõju: ladus riikliku (haldusliku) ja teadusliku nimekorralduse asutuste koostööl põhinev nimekasutus

Indikaator	2010	2017
Keeleliselt korrastatud nimede osakaal reguleeritavatest nimedest	20%	60%

3.4. Meede 1: kirjakeele ühtsuse, üldarusaadavuse, asja- ja ajakohasuse tagamine

Tegevused

Üldkeelekorraldus:

- arendada keelekorralduspõhimõtteid, täpsustada kirjakeele normimise aluseid (sh vajaduse korral uuendades asjakohast määrust), selgitada neid kõigile keelekasutajatele
- anda ühtseid keelenorminguid ja -soovitusi
- koostada keelekorraldusvahendeid (õigekeelsussõnaraamat, keelekäsiraamatud, andmebaasid)
- jätkata üldist keelehoolet, sealhulgas tekstihoolet: tasuta avalikku keelenõuannet mitmes kanalis (telefonitsi, meili või kirja teel, veebis), keelehooldekursusi, avalikke esinemisi ja kirjutisi; tõhustada keeleabi saamise võimaluste tutvustamist
- tagada keelekorraldusalane välja- ja täiendusõpe kõrgkoolides

Põhitäitjad

Emakeele Seltsi keeleteoimkond, Eesti Keele Instituut, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Tartu keelehooldekeskus

Oskuskeelekorraldus:

- arendada Eestile oluliste teadus-, tehnika- ja majandusharude ning huvialade oskussõnavara; saavutada kõigi valitsusasutuste osalus oma valdkonna terminivara arendamises
- toetada riiklikult terminoloogiatöö eri vorme (erialade terminikomisjonid, terminoloogiaspensionid, oskussõnastike, erialaõpikute või -käsiraamatute koostamine, terministandardite ja terminiandmebaaside koostamine)
- koostada eestikeelse terminoloogia toetamise ja arendamise riiklik programm (2013–2017)

- arendada välja ajakohane termininõuande ja oskuskeelehoolde süsteem, sealhulgas luua ühtne terminibaas
- tagada oskuskeeleinfo võimalikult lai levik (terminiandmebaaside jm allikate üldine kättesaadavus, info oskussõnastike ja andmebaaside kohta, nende kriitika) ja eestikeelse oskussõnavara kasutamine (mh doktoriväitekirjade ulatusliku eestikeelse kokkuvõtte kaudu, kui väitekiri ise on võõrkeelne)
- anda erialaspetsialistidele ja filoloogidele oskuskeelekoolitust kõrgkooliõppe osana või täiendusõppena, edendada terminoloogiapõhimõtete uurimist ja arendamist
- soodustada eri asutuste terminoloogiakoostööd, eriti Eesti asutuste koostööd Euroopa Liidu asutustes töötavate ametnikega, suurendada üld- ja oskuskeelekoolituste abil üldist teadlikkust
- osaleda rahvusvahelises terminoloogiakoostöös ja sellealases rahvusvahelises teadustegevuses
- algatada Euroopa Liidu tasemel tegevus väikese kasutajaskonnaga keelte terminoloogia arendamiseks

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium ning teised ministeeriumid, Eesti Keele Instituut, Eesti Terminoloogia Ühing, Eesti Rakenduslingvistika Ühing, kõrgkoolid

Nimekorraldus:

- jälgida nimeseaduse ja kohanimeseaduse mõju ühiskonnale ja vajaduse korral neid seadusi täiendada
- saavutada äriseadustiku täiendamine ärinimede keelsust reguleerivate punktidega
- saavutada kogu riigis ühtlustatud ametlike koha- ja isikunimede kasutus, muu hulgas isikunimede ühtsetele reeglitele allutatud määramine ja fikseerimine riiklikes registrites ja andmebaasides; kohanimede, eriti katastriüksuste nimede korrastamine
- koostada nimekorralduskäsiraamatuid, teha nimekasutuse ekspertiise, selgitada avalikkusele nimekorralduse eesmärke ja ülesandeid
- koostada nimede säilimist tagavaid andmebaase (sh kohanimede, isikunimede, nimede häälde jm andmebaasid) ja teatmikke (nt kohanimeraamat), ajakohastada olemasolevaid nimekogusid
- jätkata osalust rahvusvahelises nimekorralduskoostöös

Põhitäitjad

Emakeele Seltsi keeletoimikond, Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Siseministeerium, Maaamet, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 47 000 000 krooni

4. Eesti keele uurimine ja keelekogud

Eesti keele ehituse, kasutamise ja muutumise uurimine annab teadmisi eesti keelega seotud arendustegevuste tarvis. Keele uurituse tasemest oleneb keelekorralduse (vt peatükk 3) ja -õppe (vt peatükk 6) ning keeletehnoloogiliste rakenduste (vt peatükk 5) edukus, eesti keele püsimine kõiki ühiskonna nõudmisi täitva kultuurkeelena. Eesti keele arengukava üldeesmärkide saavutamiseks on oluline peale keele ehituse uurida ka keelekeskkonda, sealhulgas keele kasutamist eri funktsioonides, allkeeli, kontakte teiste keeltega ning nende mõju keele muutumisele. Eesti keele ajaloolise kujunemise uurimist toetab sugulaskeelte uurimine. Keeleuurimise tulemuslikkus sõltub andmestikust ehk kõigile uurimisülesannetele vastavatest keelekogudest.

4.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” on aidanud kaasa sellele, et Tartu Ülikoolis, Eesti Keele Instituudis ja Tallinna Ülikoolis uuritakse praegu eesti keelt rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel paljudes tänapäeva keeleteaduse harudes. Kasvanud on uurimuste hulk ja kvaliteet ning juurde on tulnud noori võimekaid uurijaid. Edasiminekuks on toimunud mitmes uurimisvaldkonnas, nagu (morfo)süntaks, leksikograafia, murrete ja vana kirjakeele uurimine, sotsiolingvistika. Esiletõustu väärrib eesti kirjakeele seletussõnaraamatu valmimine (aastatel 1988–2007 vihikutena, 2. trükk köidetuna 2009, võrguversioon 2010). Edukalt on kulgenud uurimistööks vajalike keelekogude täiendamine ning nende kasutatavuse parandamine. Oluliselt on täiendatud eesti kirjakeele, vana kirjakeele, suulise kõne ja murrete korpus, loodud väiksemaid eriotstarbelisi korpusi ja muid andmebaase.

Siiski ei ole eesti keele uurimine läbinisti heas seisus ning osa uurimisvaldkondi vajab senisest suuremat tähelepanu (morfoloogia, sõnamoodustus, artikulaatorne foneetika jm). Keele ehituse uurimisel on endiselt suurim probleem mitme valdkonna (kirjakeele ajalugu, ajalooline grammatika, murdegrammatika) tervikkäsitluste puudumine, mis võib hakata mõjutama üksikuuringute kvaliteeti ning uurimisprioriteetide valikut. Tekkinud on vajadus ka uue akadeemilise grammatika järele. Takistuseks on olnud ühekülgne teadustulemuste hindamise süsteem, mis eelistab artikleid monograafiatele. Vajalik on ka keeleasutuste senisest suurem koostöö prioriteetsete uurimisteede selgitamisel ja täitmisel.

Uute uuringute tarve on ilmne ka metodoloogilises mõttes. Seni on eesti keele ehitust uuritud põhiliselt keele kirjalikust, standardiseeritud kasutusest ja uurija keelepädevusest lähtudes, vähem on uuritud keele kasutamist eri suhtlussituatsioonides ja keelekeskkonna mõju keele struktuurile. Puudulikud teadmised spontaanse eesti keele ja keelevahelduste kohta eri kasutussituatsioonides on pärssinud ka keeletehnoloogiliste, keeleõppe ja teiste rakenduste loomist.

4.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- eesti keele uurituse ja keeleressursside tase on piisav muutuva ühiskonna keeleliste protsesside mõistmiseks, tõhusaks suunamiseks ja keelekasutajale vajalike vahendite loomiseks

Mõju: eesti keele korraldamise, õpetamise ja kasutuse reguleerimine ühiskonnas ning keeletehnoloogilise toe arendamine põhineb keeleressurssidel ja nende uuritusel

Indikaator	2010	2017
Ilmunud eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste arv	0	6
Ilmunud eesti keele akadeemiliste sõnaraamatute arv	0	5

Korpuste ja andmebaaside maht	100%	150%
-------------------------------	------	------

4.3. Meede 2: eesti keele uurimine ja keelekogude arendamine

Tegevused

Eesti kirja- ja kõnekeele ehituse uurimine:

- uurida eesti keele foneetikat ja grammatikat
- koostada eesti kirjakeele akadeemilisi sõnaraamatuid ja grammatikaid
- koostada eesti keele foneetika, fonoloogia, morfoloogia, sõnamoodustuse ning süntaksi akadeemilised tervikkäsitlused
- uurida eesti keele sõnavara; koostada täiendatud struktuuriga ühekõiteline eesti kirjakeele seletav sõnaraamat
- uurida suuliste ja kirjalike tekstide, sealhulgas teadustekstide ja suhtluskeele ehitust ja funktsioone

Eesti murrete uurimine:

- uurida murdenähtuste levikut ning murrete suhteid lähisugulaskeeltega
- koostada eesti murrete grammatilisi ülevaateid, akadeemilisi sõnaraamatuid ja muid tervikkäsitlusi
- jätkata „Eesti murrete sõnaraamatu” koostamist ja väljaandmist

Eesti keelekeskkonna uurimine:

- uurida eesti keele kasutust eri suhtlussituatsioonides ning keelekeskkonna mõju eesti keele struktuurile
- uurida eesti keele kui emakeele, kui teise keele ja kui võõrkeele omandamist ja õpet
- analüüsida eesti keelepoliitika ja keelekorralduse aluseid
- uurida eesti oskuskeelt ja erialasuhtlust

Keelekontaktide ja keele muutumise uurimine:

- uurida mitmekeelse keskkonna keelekasutust ja -hoiakuid
- edendada tõlkeuringuid
- uurida eesti keele suhteid sugulas- ning indoeuroopa keeltega
- uurida eesti keele grammatilise ehituse ning sõnavara ajaloolist arengut; koostada eesti keele ajaloo tervikülevaade
- uurida eesti kirjakeele kujunemist; koostada eesti kirjakeele ajaloo tervikülevaade
- anda välja etümoloogiasõnaraamat ja koostada selle laiendatud versioon
- koostada eesti kohanimedele etümoloogiline sõnaraamat

Sugulaskeeltega seotud teadus- ja arendustegevus:

- uurida sugulaskeelte foneetikat ja grammatikat eesti keele ajaloolise kujunemise kontekstis
- koostada eesti ja sugulaskeelte sõnaraamatuid, sealhulgas elektroonilisi sõnastikke
- uuendada ja tänapäevastada sugulaskeelte arhiivid ja andmekogud
- uurida sugulaskeelte dünaamikat ja sotsiolingvistilist olukorda ning osaleda vastavates rahvusvahelistes koostööprojektides

Keelekogude ja muude keeleressursside arendamine:

- pidevalt täiendada, tehnoloogiliselt moderniseerida ning kasutajasõbralikumaks teha olemasolevaid andmebaase (eesti keele koondkorpus, murdekorpus, vana kirjakeele korpus, kõnekeele korpus jm)
- luua uusi ressursse, lähtudes eesti keele uurimise, korraldamise ja õppe vajadustest

- jätkata eri andmebaaside integreerimist

Põhitäitjad

Tartu Ülikool, Eesti Keele Instituut, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituut. Üksikute ülesannete täitmisel osalevad ka Võru Instituut, Mulgi Kultuuri Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum jt asutused

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 190 000 000 krooni

5. Eesti keele keeletehnoloogiline tugi

5.1. Olukorra analüüs

Keeletehnoloogiline tugi koosneb keeletarkvarast ja selle rakendustest ning keeleressurssidest. On otstarbekas eristada kõnetehnoloogiat (kõnetuvastus ja -süntees) ning kirjalike tekstide töötlemise tehnoloogiat ehk keeletehnoloogiat kitsamas mõttes. Keeleressursid on elektroonilised andmekogud, mida kasutatakse keeletarkvara väljatöötamiseks. Keeletarkvara hõlmab **kõneldava ja kirjaliku** keelematerjali töötlemise meetodeid, algoritme ja arvutiprogramme ning on aluseks keeletehnoloogilistele rakendussüsteemidele.

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” ülesanded eesti keele keeletehnoloogilise toe loomisel on täidetud: eesti keel kuulub 50 kõrgelt arendatud keeletehnoloogiaga keele hulka maailmas. Selle saavutamisele aitasid kaasa riiklikud programmid „Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004–2008)”, mis rahastas keeletehnoloogiatööd aastail 2004–2005, „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi (2006–2010)” ning ka Tartu Ülikooli juures 2005–2008 tegutsenud doktorikool „Keeleteadus ja –tehnoloogia”. Eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine on vajalik meid ümbritseva e-keskkonna loomiseks. Kui me ei täida keeletehnoloogia arengukava ega tegutse koostöös teiste riikidega samas suunas, ei toimi eesti keel tulevikus selles keskkonnas ja marginaliseerub infoühiskonnas.

Üldised suundumused ja vajadused taseme hoidmiseks on keeletehnoloogilise tarkvara ja selle rakenduste alal järgmised: kõnetehnoloogias: 1) kõnetuvastuse tase võimaldab seda rakendada väljaspool laboritingimusi, 2) kõnesünteesi kvaliteet läheneb loomuliku kõne omale; keeletehnoloogias: 1) tarkvara osas automaatne analüüs ja süntees keele kõigil tasandil (morfoloogia, süntaks, semantika, pragmaatika) tasemel, mida vajavad vastavad rakendused, 2) rakenduste osas vastavate rakendussüsteemide (infootsing, masintõlge, tõlkija abivahendid, leksikograafi ja terminoloogi töökeskkond jm) olemasolu; integreeritud rakendustes ja nende tarkvaras: mitmesuguste keele- ja kõnetehnoloogiliste vahendite integreeritus vajalike rakenduste loomiseks. Keeletehnoloogiliste ressursside (korpused ja sõnastikud) alal on vajalik tarkvaraarenduse ja rakendusprojektide vajadustele vastavate korpuste ja sõnastike olemasolu. Eestis on olemas spetsialistid keeleressursside, keeletarkvara ja selle rakenduste loomiseks ning võimalused uute spetsialistide koolitamiseks Tartu Ülikooli arvutilingvistika ja keeletehnoloogia erialadel. Keeletehnoloogia arengusse annavad suure panuse sihtfinantseeritavad teadusteemad Tartu Ülikoolis ning Eesti Keele Instituudis. Loodud on „Arvutiteaduse tippkeskus” (2008–2015), milles osalevad ka keeletehnoloogid Tartu Ülikoolist ja Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudist. 2009. aastal on käivitatud kaks uut doktorikooli, kus osalevad arvutilingvistika ja keeletehnoloogia doktorandid: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia doktorikool (haarab ka keeletehnolooge) ning keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikool, mis üldkeeleteaduse raames haarab ka arvutilingviste.

Koostamisel on „Eesti keele keeletehnoloogilise toe (2006–2010)” jätkuprogramm.

5.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- eesti keele keeletehnoloogiline tugi on võrdsel tasemel arenenud keeletehnoloogiaga riikide (nt Põhjamaad) keeltega suundades, mida nõuavad eesti keelele orienteeritud tarkvara arendused ja rakendused

Mõjud:

- **keelematerjali adekvaatselt töötlevad programmid on ühiskonnas laialdaselt kasutusel**

- eesti keelt tunnustatakse arenenud keeletehnoloogiaga keelena, Eesti kuulub enim arenenud keeletehnoloogiaga riikide hulka

Indikaator	2010	2017
Võrreldes arenenud keeletehnoloogiaga riikidega võimalus kasutada loomulikku kõnesünteesi, piiratud valdkondadele loodud kõnetuvastust, inimene-masin-dialoogisüsteemi ja masintõlke prototüüpi	50–60%	70–80%

5.3. Meede 3: eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine:

- toetada Eesti keeletehnoloogide osalemist rahvusvahelises tööjaotuses, avatud koodiga rakenduste loomist ning oma ressursside ja lahenduste protokollimist ja standardimist
- luua keskne deponitoorium keeleressursside ja korduvkasutustarkvara haldamiseks

Tegevused

Kõnetehnoloogia:

- töötada välja kõnetuvastuse rakendused eri valdkondades (spontaanse dialoogkõne, raadio- ja telesaadete automaatne transkribeerimine, piiratud valdkonna dialoogisüsteemid, kõnetuvastus piiratud sagedusribaga sidekanalites)
- luua kõneldava keele automaatse tuvastuse prototüüp
- kõnesünteesi alal rakendada süntaktilist ja semantilist analüüsi prosoodiamudelites
- töötada välja audiovisuaalse kõnesünteesi (nn rääkiv pea) prototüüp

Keeletehnoloogia:

- luua süntaksianalüsaator, mis analüüsib mis tahes lauseid ja arvestab ka suulise keele eripäraga
- töötada välja süntaktiline süntees semantilise esituse põhjal
- töötada välja sidustekstide süntaktiline analüüs-süntees
- töötada välja liitlausete ja sidustekstide semantiline analüüs (teatud valdkondades) ja vahendid semantiliseks sünteesiks
- töötada välja tekstiliigi automaatne tuvastaja
- töötada välja tõlkija töökeskkond, terminoloogi töökeskkond ja leksikograafi töökeskkonna moodulid, mis võimaldavad töökeskkonda vastavalt vajadusele modifitseerida
- luua masintõlkesüsteem, milles olemasolevad eesti keele töötlemise vahendid on kohandatud masintõlke vajadusteks

Integreeritud tarkvara ja selle rakendused:

- luua inimene-masin-dialoogisüsteemid piiratud valdkondades, nt teabetelefonides (kõnetuvastus ja -süntees, dialoogimudelid, süntaks, semantika)
- luua abivahendid erivajadustega inimestele

Keeletehnoloogilised ressursid (korpused ja sõnastikud):

- arendada keele- ja kõnetehnoloogia jaoks vajalikke keeleressursse (süntaktiliste puude pank, semantiline andmebaas, leksikaalgrammatiline andmebaas jt sõnastike andmebaasid, freimileksikon, valdkonnaspetsiifilised ontoloogilised andmebaasid)
- viia sõnastikud standardsesse vormingusse ja muuta need korduvkasutatavateks andmebaasideks
- teha elektroonilised sõnastikud avalikult kasutatavateks
- uuendada kakskeelsete sõnastike põhja (eesti ja x-keele sõnastik) ja laiendada võimalusi kasutada seda eri rakendustes

- viia kõigi korpuste ja sõnastike taustakirjeldused elektroonilisse formaati ja muuta arvutil töödeldavaks
- arendada välja korpuste juurde kuuluv programmvarustus, mis lubab otsida, märgendada ja analüüsida mitmesuguseid keelelisi nähtusi. Korpused tuleb märgendada nii morfoloogiliselt kui ka süntaktiliselt
- luua eestikeelse veebi korpus ning dokumentide indekseerimise süsteem, mis võimaldab autorsuse määramist ja plagiaadi väljaselgitamist
- arendada statistilise masintõlke vajadusteks suuri paralleelkorpusi (Euroopa Liidu dokumendid, Eesti teadlaste tähtsaimad välissuhtluse valdkonnad)
- arendada edasi suulise eesti keele audio- ja videokorpus
- arendada välja süstemaatiline internetikeele korpus
- laiendada ja märgendada Eesti dialoogikorpus
- täiendada õppijakeele korpusi
- luua ilukirjanduse tasakaalustatud korpus
- arendada eesti teaduskeele korpus

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Eesti Keele Instituut, Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituut

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 119 000 000 krooni

6. Haridus ja eesti keele õpe

Haridus on eesti keele säilimise ja eesti rahvusliku kultuuriruumi püsimise põhilisi tagajaid. Hariduse ülesanne on anda üldine ja erialane eesti kirjakeele oskus ning kujundada positiivne suhtumine eesti keelesse. Määrava tähtsusega on üldharidus, mille kohustusliku osa ehk põhihariduse eesmärk on koolieelsel ajal saavutatu toel tagada eesti keele kõikide osaoskuste valdamine ning kujundada eesti keelt väärtustavad hoiakud; gümnaasiumi eesti keele õppega arendatakse edasi nii põhikoolis omandatud konkreetseid oskusi kui ka väärtushinnanguid.

6.1. Eestikeelne üldharidus

6.1.1. Olukorra analüüs

Võimalus käia elukohavalla või -linna eestikeelse õppe- ja kasvatustegevusega lasteasutuses või selle rühmas on seadusega tagatud kõikidele eesti keelt kõnelevatele lastele. Viimastel aastatel on koolieelsete lasteasutuste eesti õppekeele rühmades õppivate laste arv pidevalt kasvanud, ulatudes 2009/2010. õppeaastal 48 580 lapseni (neist eesti emakeelega lapsi 45 691). „Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava” järgi on alushariduse eesti keele õppe eesmärk tagada lapse toimetulek igapäevases suhtlemises. Eesti keele õppega süvendatakse lapse oskust õigesti hääldada, kasutada sobivaid grammatilisi vorme ja asjakohast lauseehitust, antakse esmased lugemis- ja kirjutamisoskused ning tekitatakse huvi lastekirjanduse vastu.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava kohaselt on eesti keel kohustuslik õppeaine põhija keskhariduse (sh kutsekeskharidus) tasemel. Õpilaste arv 2009/2010. õppeaastal eesti õppekeele põhikooli päevases õppevormis oli 90 837 (neist 84 900 eesti emakeelega). Gümnaasiumiastme eesti õppekeele päevases õppevormis õppis 2009/2010. õppeaastal 23 769 õpilast, neist 22 741 eesti emakeelega. 2010. aasta algul jõustunud ainekavamuudatused rõhutavad põhisuunana vajadust pöörata eesti keele õpetamisel senisest enam tähelepanu keelekasutusele eri suhtlussituatsioonides (sh tekstide mõistmisele).

Olemas on õppetöök vajalikud õpikud, mille uuendamist tuleb alustada gümnaasiumis kasutatavatest. Olukorras, kus puudub riiklik kontroll õpikukäsikirjade sisu ja keelelise vormistuse üle, tuleb riiklikus õppekavas püstitatud eesmärkide saavutamiseks leida võimalus õpikute hea keeletaseme tagamiseks. Laienenud on võimalused saada eesti keele kohta infot interneti kaudu. Kõrgkoolides on laienemas eesti keele õpetamine pedagoogilistel erialadel ning süsteemsemat kuju ja suuremat mahtu on omandamas eesti keele ja teiste ainete õpetajate täienduskoolitus. Noorte õpetajate ning meeste osakaal emakeeleõpetajate hulgas on jätkuvalt väike.

Eesti keele õpet ja selle tulemusi, samuti suhtumist eesti keelesse eestikeelses üldhariduskoolis mõjutavad kooliväline võõrkeelne tegevus, rohkest arvutisuhtlusest tingitud kõnekeelsus ning muu emakeelega õpilaste arvu kasv. Eesti keele lõputöö (põhikoolis) ja riigieksami (gümnaasiumis) hinded on püsinud suhteliselt muutumatuna (põhikoolis on viimastel aastatel märgata pidevat, kuid statistiliselt ebaolulist hinnete langust). PISA 2006 tulemused näitavad, et kuigi enamik Eesti üldhariduskoolide õpilastest saavutab funktsionaalse lugemisoskuse baastaseme, on vähe neid, kelle funktsionaalne lugemisoskus on väga heal tasemel. 2009. aasta teisel poolel kõrgkoolide esmakursuslaste hulgas tehtud eesti keele oskuse uuring (Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase. Uuringukokkuvõte. Tartu, 2010) osutab samal ajal keeleteadmiste nappusele: eesti kirjakeele valdamine ja funktsionaalne keeleoskus oli 57%-l esmakursuslastest hea või selle lähedane, 21%-l kasin ja 19%-l mitterahuldav.

Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juhtimisel on käivitunud kaheosalise tekstipõhise, (1) kirjandist ja (2) tekstimõistmise ülesannetest koosneva eesti keele riigieksami ettevalmistustööd: 2009. ja 2010. aastal on edukalt tehtud katseksamid, eksamiarenduse käigust antakse pidevalt teada nii eksami- ja kvalifikatsioonikeskuse kodulehel kui ka

ajakirjanduses. Kava kohaselt 2012. aastal rakenduv eksam hakkab koosnema alustekstile toetuvast kirjandist ja teksti mõistmist eeldavatest ülesannetest ning on kavandatud mõjutama eesti keele õpetamise arengut funktsionaalses suunas. Võimalik takistus positiivsele arengule on vähene tähelepanu eesti keele struktuuri ja keeleteaduse põhitõdede õpetamisele ning ebalev suhtumine kavandatavasse uude riigieksami vormi.

Elavnenud on tunni- ja kooliväline eesti keele alane tegevus, sealhulgas Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi töö, eesti keele olümpiaadide ja muude võistluste korraldamine, eesti keele teaduskooli tegevus, eestikeelsete veebikeskkondade propageerimine.

Samas on eesti õppekeelega kool muutumas mitmerahvuseliseks ja -kultuuriliseks, eestikeelsetes õppevormides (k.a keelekümblus) kasvab eesti keelest erineva emakeelega õpilaste arv. Põhikooliastmes osales eestikeelses õppes 2009/2010. õppeaastal juba 5937 õpilast, kelle emakeel ei ole eesti keel (see moodustab ligi 22% kõigist põhikooliõppureist, kelle emakeel ei ole eesti keel, ning 6,5% kõigist eesti õppekeeles õppijatest). Võrreldes 2005/2006. õppeaastaga on nende osatähtsus eestikeelses õppes oluliselt kasvanud – 2005/2006. õppeaastal oli neid 4364, see on umbes 10% kõigist põhikooliõppureist, kelle emakeel ei ole eesti keel, ning 4% kõigist eesti keeles õppijatest. Koolieelsetes lasteasutustes on olukord samasugune: 2009/2010. õppeaastal moodustasid eesti õppekeele rühmade õppuritest ligi 5% need lapsed, kelle emakeel ei ole eesti keel, ning ligi 20% kõigist lastest, kelle emakeel ei ole eesti keel, õppis eesti õppekeele rühmades (kuna koolieelsete lasteasutuste andmeid hakati Eesti hariduse infosüsteemi sisestama alles 2008/2009. õppeaastal, ei ole võimalik siinkohal suundumusi välja tuua).

6.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- kõigi õpilaste eesti keelt ja eestikeelset kultuuriruumi väärtustav hoiak ning tänapäeva ühiskonna nõuetele vastav kõikide eesti keele osaoskuste valdamine, võimalused eesti keele aktiivseks ja passiivseks kasutamiseks

Eesmärgi saavutamise eeldab paljude üksikülesannete lahendamist mitme asutuse ja institutsiooni koostöös ning (eelkõige) Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tagatud, asjaomaseid valdkondi hõlmavate rahaliste vahendite olemasolu (käesoleva arengukava maksumuse kavandamisel ei peeta silmas kulutusi üldhariduskooli õpetajate palkadeks). Haridus- ja Teadusministeeriumi peamised partnerid ülesannete täitmisel, täitmise korraldamisel ja rahastamisel on Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool (sh selle emakeeleõpetuse infokeskus), kohalikud omavalitsused, Eesti Emakeeleõpetajate Selts ja Emakeele Selts. Partnerite osa koostöös ja võimalikud lisapartnerid lepivad kokku eraldi.

Mõju: eesti keele ruum on ulatuslik ja kvaliteetne, hea eesti keel on väärtustatud ning kasutusel kogu keeleruumis ja kõikides eluvaldkondades

Indikaator	2010	2017
Hea või väga hea emakeeleoskusega esmakursuslaste osakaal kõrgkoolis	57,1%	60%
Üldhariduskooli eesti keele riigieksami keskmine hinne	58,6%	üle 58%

6.1.3. Meede 4: eesti keele valdamise tagamine, eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine ning eesti keele kasutamiseks võimaluste loomine eestikeelses üldhariduses

Tegevused

Õppekavaarendus:

- tagada riiklikus õppekavas heade õpitulemuste saavutamiseks piisav eesti keele õppe maht ja ajaressursi tõhus kasutamine
- süvendada eesti keele õpetamise lõimitust teiste ainete õpetamisega
- töötada välja ning viia ellu põhimõtted eesti keelt ja eestikeelset kultuuriruumi käsitlevate, eesti keelt väärtustavate ja selle kasutamise julgust suurendavate üldteadmiste senisest tõhusamaks andmiseks
- töötada välja ja pakkuda valikkursusi, mille raames käsitletak eesti keele õppe atraktiivsust suurendavaid teemasid
- rakendada alates 2011/2012. õppeaastast probleempõhine alustekstide kasutamisega kaheosaline eesti keele riigieksam, mis koosneb (1) kirjandist ja (2) tekstimõistmise ülesannetest
- jätkata eesti keele riigieksami arendamist suunas, mis soodustab keele sügavamat tundmaõppimist, oskuslikumat kasutamist ja eksamitulemuste objektiivsemat hindamist

Põhitäitjad

Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Haridus- ja Teadusministeerium, koolid, koolieelsed lasteasutused

Õpikud, sh eesti keele õpikud ja teised eesti keele alased materjalid:

- analüüsida ilmunud õpikute kvaliteeti, informeerida üldsust analüüsi tulemustest, toetada õpikukäsikirjade koostamist
- koostada veebipõhiseid ja eksamiarendusega, sealhulgas elektrooniliste eksamitega kooskõlastatud eesti keele õppematerjale ja toetada nende koolidele kättesaadavaks tegemist
- laiendada õpilastele tasuta kättesaadava eesti keele alase info (sõnaraamatud, käsiraamatud, keeleajakirjad) levitamist internetis
- suurendada eestikeelsete veebipõhiste õppematerjalide hulka, seada eesmärgiks üldhariduse kõigi valdkondade õppesisu katmine vabalt kättesaadavate eestikeelsete veebimaterjalidega

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Eesti Keele Instituut, kõrgkoolid, Tiigrihüppe Sihtasutus, Eesti Infotehnoloogia Sihtasutus

Õpetajate välja- ja täiendusõpe:

- suurendada koolieelsete lasteasutuste õpetajate, eesti keele ja kirjanduse õpetajate ja klassiõpetajate väljaõppes eesti keele komponendi ja *Estica*-alaste teadmiste osa
- täiendada eesti keele õpetajate väljaõpet kursustega, mis soodustavad eesti keele kui teise keele õpetamist
- võtta eesti keele väljendusõpetuse kursus (kolm Euroopa ainepunkti) kõikide pedagoogiliste erialade õppekavadesse, tagada õpetaja esmakoolituse õppekavade läbijate hea erialane ja üldine eesti keele väljendusoskus
- arendada Tallinna Ülikooli emakeeleõppe infokeskust
- arendada eesti keele ja kirjanduse õpetajate täiendusõpet eesti keele alaste teadmiste süvendamise suunas
- kehtestada eesti keele õpetajatele kohustusliku perioodilise erialase täienduskoolituse mahuks viie aasta jooksul kümme Euroopa ainepunkti; otsida võimalusi õppetöövaba erialase enesetäiendusaasta või -poolaasta süsteemi väljatöötamiseks ja järkjärguliseks rakendamiseks kõigile õpetajaile

Põhitäitjad

Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, koolipidajad, Haridus- ja Teadusministeerium

Eesti keele õpetamine ja kooli keelekeskkond:

- toetada eesti keele ainekava täitmist kõikide kohustuslike teemade osas, püüeldes õpilaste erinevaid mõtlemistüüpe arvesse võtva õpetuse poole
- tagada täisväärtuslik eesti keele ja eestikeelne õpe põhi- ja keskkooli tasemel ka neis Eesti regioonides, kus on väike eestlaskond
- luua võimalusi eesti keele rühmaõppeks
- juurutada eesti keele õpetamisel efektiivsemat, funktsionaalse keeleoskuse omandamist soodustavat metoodikat
- parandada muu emakeelega õpilaste ja välismaalt Eestisse pöördunud eesti emakeelega õpilaste võimalusi eesti keele ja teiste ainete täisväärtuslikuks omandamiseks
- soodustada kõikide ainete õpetajate eesti keele alase teadlikkuse kasvu ning luua neile võimalusi eesti keele alaseks täiendusõppeks
- parandada koolide eesti keele keskkonda (kodulehed, infotahvlid, dokumentatsioon, arvutitarkvara jm) ning luua lisavõimalusi eesti keele heatasemeliseks kasutamiseks
- soodustada eesti keele ja teiste ainete õpetajate keelealast koostööd

Põhitäitjad

maa- ja linnavalitsused, koolid ja koolieelsed lasteasutused, koolipidajad, Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Emakeeleõpetajate Selts

Õppetöövälise eesti keele alane tegevus:

- jätkata põhi- ja keskkooliõpilaste eesti keele olümpiaadide korraldamist
- arendada eesti keele kursusi kõrgkoolide teaduskoolide juures
- toetada õpetajaid ja õpilasi õppetöövälises eesti keele alases tegevuses
- toetada eesti keelt käsitlevaid ja eestikeelset loomingut avaldavaid ajakirjandusväljaandeid ning eestikeelse loomingu võistlusi
- arendada eesti keele ja kirjanduse alaseid tele- ja raadiomänge ning ajaleheviktoreid
- koostada ja levitada eestikeelset arvutisuhtlust võimaldavaid mänge ja klippe ning algatada sellealast rahvusvahelist koostööd
- toetada eesti keele õpetamist ja levitada sellealast infot välismaal

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Eesti Rahvusringhääling, ajakirjandusväljaanded, Eesti Emakeeleõpetajate Selts

Õpetajate koolivälise tegevus:

- soodustada eesti keele õpetajate erialaste kontaktide tihenemist omavahel ja teiste õpetajatega
- toetada emakeeleõpetajate osalust eesti keele küsimuste arutamisel ja probleemidele lahenduse leidmisel
- propageerida eesti keele õpetaja elukutset

Põhitäitja

Eesti Emakeeleõpetajate Selts

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastaks 2011–2017 on 53 000 000 krooni

6.2. Eesti keel muukeelses üldhariduses

6.2.1. Olukorra analüüs

Õppe- ja kasvatustegevus võib koolieelses lasteasutuses toimuda eesti keelest erinevas keeles kohaliku omavalitsuse volikogu otsusel. Koolieelsete lasteasutuste eesti keelest erineva õppekeele rühmades õppivate laste arv moodustab u 25% koolieelsete lasteasutuste laste koguarvust, olles 2008/2009. õppeaastal 14 049 ning 2009/2010. õppeaastal 14 224 ehk 22,6% koolieelsete lasteasutuste laste koguarvust. 2009. aastal kehtima hakanud riikliku õppekava kohaselt alustatakse eesti keele õpetamist kolmeaastastest lastest. Riik toetab kohalikke omavalitsusi nii õppetöö korraldamisel (rahastatakse 0,25 õpetaja kohta kahe rühma peale) kui ka õppevara ja infomaterjalide muretsemisel. Toetatakse ka lasteaiatõpetajate täiendusõpet. Nende koolieelsete lasteasutuste arv, kus õppe- ja kasvatuskeel ei ole eesti ega vene keel, on marginaalne.

Muulastest kooliõpilaste eesti keele oskus on stabiilselt paranenud (Eesti lõimumiskava 2008–2013). Peale vene õppekeele koolide on Eestis tekkinud ka inglise ja soome õppekeele koolid. Siiski erineb eesti keele oskus piirkonniti, olles võrdlemisi väike aladel, kus eesti keele keskkond peaaegu puudub (nt Narvas). Samuti raskendab olukorda muukeelse kooli õpetajate vähene motiveeritus eesti keelt õppida ning eesti keele õppe liigne politiseeritus.

2007. aastal algas üleminek osalisele eestikeelsele õppele venekeelsetes riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides. Lisaks on edukalt rakendatud keelekümblust jm kakskeelse hariduse mudeleid. 2009. aastal lõpetas põhikooli esimene varase keelekümbustusprogrammi läbinud lend. Kui 2005/2006. õppeaastal õppis põhikooli keelekümbustusklassides vaid 0,1% kõigist põhikooliõppuritest (151), siis 2009/2010. õppeaastaks oli nende arv kasvanud 3760-ni ja osatähtsus kõigist põhikooliõppuritest 3,3%-ni.

Parem on eesti keele oskus neis koolides, kus on üle mindud osalisele eestikeelsele aineõppele, seda sõltumata sellest, kas eesti keele keskkond on olemas. Häid tulemusi on saavutatud ka keelekümbustuskoolides.

Venekeelsete üldhariduskoolide õpilaste arv väheneb: kui 2005/2006. õppeaastal õppis Eesti hariduse infosüsteemi andmetel vene õppekeele klassides 28 240 põhikooliastme õpilast (ligi 21% kõigist põhikooliastme õpilastest), siis 2009/2010. õppeaastal 22 082 (umbes 20%).

Paljudel juhtudel ei vasta muukeelse üldhariduskooli lõpetaja eesti keele oskus riikliku õppekava ega „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” seatud eesmärkidele.

6.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

muukeelse põhikooli lõpetajate eesti keele oskus on tasemel B2 ja gümnaasiumilõpetajatel tasemel C1

Mõju: muukeelse üldhariduskooli lõpetaja tuleb oma eesti keele oskusega toime nii järgmisel haridusastmel kui ka tööelus

Indikaator	2009	2017
Eesti keele kui teise keele riigieksami vähemalt 60% tulemusega sooritanute osakaal eksamil käinud gümnaasiumilõpetajate arvust	66,3%	70%

6.2.3. Meede 5: eesti keele oskuse tagamine ning eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine muukeelses üldhariduses

Tegevused:

- luua eesti keele sõbralik õhkkond ja anda algteadmised eesti keelest muukeelses lasteaias
- alustada osalist eestikeelset aineõpet vene õppekeelega põhikoolis alates 2015/2016. õppeaastast
- parandada eesti keele mainet muukeelses koolis
- arendada ja korraldada eesti keele kui võõrkeele õpetajate ja keelekümbluskoolide tegevõpetajate täiendusõpet, töötada selleks välja kursused ja õppekavad
- toetada keelemapi kasutamist
- arendada ja toetada eesti keeles õpetavate aineõpetajate ainealase eesti keele täiendusõpet, sealhulgas toetada õpetajate eesti keele õpet mentoriprogrammidega
- arendada ja toetada kakskeelse hariduse mudelid, sealhulgas keelekümblust, lõimitud aine- ja keeleõpet (LAK-õpe)
- jätkata vene õppekeelega koolide eesti keeles õpetavate õpetajate täiendusõpet LAK-õppe metoodika vallas
- arendada välja koolitusmoodulid, mille abil kujundada vene õppekeelega koolide vene keeles aineid õpetavates õpetajates positiivset hoiakut eesti keele ja eestikeelse aineõppe suhtes
- jätkata Euroopa Nõukogu keeleoskustasemetele vastavate keeleeksamite väljatöötamist
- arendada ja rakendada juba olemas olevaid programme, mis aitavad uusimmigrantidel kohaneda
- arendada välja mitmekultuurilise hariduse moodulid ja tagada, et kõik õpetajakoolituse läbinud noored õpetajad omandaksid teadmised ja oskused, mis on vajalikud eesti keelest erineva emakeelega õpilaste eestikeelses õppes
- töötada välja abinõud, mis tagavad eesti keele kui võõrkeele õpetaja kvalifikatsiooniga õpetajate olemasolu piirkondades, kus eesti keele keskkond peaaegu puudub; laiendada vene õppekeelega koolide õpetajate võimalusi töötada ajutiselt eestikeelses keskkonnas
- laiendada eesti keele õpet mitteformaalses keskkonnas

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Kultuuriministeerium, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus „Meie inimesed”, koolipidajad, koolid, koolieelsed lasteasutused, noortekeskused ja -ühingud

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastaks 2011–2017 on 73 000 000 krooni

6.3. Kutseharidus

6.3.1. Olukorra analüüs

Kutseõppeasutuse seaduse kohaselt on kutseõppeasutuse õppekeel eesti keel, teiste keelte kasutamise õppekeelena otsustab haridus- ja teadusminister. 2008/2009. õppeaastal oli Eestis nelikümmend viis kutseõppeasutust, neist kahekümne kuues oli õppekeeleks eesti keel, viies erakoolis ja ühes riigi kutseõppeasutuses toimus õpe ainult vene keeles, eesti ja vene õppekeelega koole oli kolmteist. Eesti keeles õppis 74,2% ja vene keeles 25,8% riigi- ja munitsipaalkutseõppeasutustes õppijaist.

Kutseõppeasutuste õppekavade kohustuslik üldhariduslik sisu määratakse kindlaks põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava alusel. Üldharidusainete, sealhulgas eesti keele õppe maht on kutsekeskharidusõppes märkimisväärselt väiksem kui gümnaasiumiõppes. Eesti keele õppe kohustuslik maht kutsekeskharidusõppes eesti õppekeele rühmades on kolm õppenädalat, vene õppekeele rühmades neli õppenädalat (üks õppenädal on nelikümmend tundi).

Kutseõppeasutustele kavandatakse võimalust anda kutsekeskharidusõppe lõpetajatele vabatahtlik üldharidusõppe lisa-aasta ning tulevikus seostada üldharidusainete, sealhulgas eesti keele õpe kutsehariduses tihedamalt kutse- ja erialaste õpingutega.

Kordusuuringu „Eestikeelse õppe laiendamine vene õppekeelega õpperühmadega kutseõppeasutustes” andmeil on õpilaste eesti keele oskus nõrk, ent 2004. aasta andmetega võrreldes on erialase eesti keele oskus siiski veidi paranenud, samuti on paranenud õppematerjalide ja mitmesuguste tugitegevuste kättesaadavus ning hoogustunud õpetajate koolitus.

Vene õppekeelega kutseõppijate eesti keele oskuse ja tööalase toimetuleku parandamiseks on Haridus- ja Teadusministeeriumis koostatud kutseõppeasutuste järkjärgulise eestikeelse õppele ülemineku tegevuskava (Eesti kutsehariduse arengukava 2009–2013). Üleminek toimub lõimitult kutse- ja üldharidusainetes. Tegevuskava elluviimisel on oluline pöörata tähelepanu kutseõppeasutuste lõpueksamite eestikeelsuse saavutamisele.

Eesti keele õpe eesti õppekeelega kutseõppeasutustes ja -rühmades toimub eesti õppekeelega üldhariduskoolide ainekava alusel, mistõttu seda eraldi ei käsitleta.

6.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- kutseõppeasutuste keeleõpe annab õppekavale vastavad tulemused

Mõju: muukeelse kutseõppeasutuse lõpetajad on tööturul konkurentsivõimelised

Indikaator	2009	2017
Eesti keele tasemeeksami sooritanute osakaal kõigist eesti keele tasemeeksamit teinud kutseõppuritest	11,4%	20%

6.3.3. Meede 6: kutsehariduse õpilaste eesti keele oskuse tagamine

Tegevused:

- pakkuda kutseõppuritele erialase eesti keele ja eesti keele kui võõrkeele õpet tööks vajalikul tasemel
- analüüsida eesti keele õppe olukorda vene õppekeelega rühmades, ajakohastada eesti keele oskuse nõuded ning korraldada lõimitud eriala- ja keeleõppe täienduskoolitust kutseõppeasutuste juhtidele ja õpetajatele
- teha vene õppekeelega rühmade õppuritele ja vastavatel erialadel töötavatele täiskasvanutele eestikeelse kutseeksami ettevalmistuskursusi, toetada õppurite praktiseerimist eestikeelses töökeskkonnas
- arendada välja keelemapi mudel täiskasvanud õppijale

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus „Meie inimesed”; Kutsevalifikatsiooni Sihtasutus, õpetajaid koolitavad kõrgkoolid, kutseõppeasutused

Meetme üldmaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 22 200 000 krooni

6.4. Kõrgharidus

6.4.1. Olukorra analüüs

Kõrghariduses otsitakse tasakaalu rahvusliku ja rahvusvahelise komponendi vahel, vastavalt eesti ja inglise keele funktsioonide vahel; kasutusel on ka vene keel. Olukord erineb mõnevõrra õppeastmete (bakalaureuse-, magistri-, doktori-, rakenduskõrgharidusõpe) ning õppekavade liigituse astmete (õppevaldkond, õppesuund, õppekavade rühm) kaupa.

Õppekavad jagunevad rahvusvahelise õppekavade liigituse ISCED järgi kaheksa õppevaldkonna vahel (nt haridus; humanitaaria ja kunstid; tervis ja heaolu). Õppevaldkonnad jagunevad õppesuundadeks, nt humanitaaria ja kunstide õppevaldkonnas on kaks õppesuunda (kunstid ja humanitaaria), loodus- ja täppisteaduste valdkonnas kolm (bioteadused, füüsikalised loodusteadused, matemaatika ja statistika). Järgmine liigitustase, õppekavade rühm, koondab lähedaste erialade õppekavu, nt humanitaaria õppesuunas on viis õppekavarühma (usuõpetus ja teoloogia; võõrkeeled ja kultuurid; emakeel; ajalugu ja arheoloogia; filosoofia ja eetika), füüsikaliste loodusteaduste all kolm rühma (füüsika, keemia ja geoteadused). Järgmine liigitustase on kõrgkoolide konkreetsed õppekavad, nagu Tallinna Ülikooli Lähis-Ida ja Aasia kultuuriloo bakalaureuseõppe kava või Tartu Ülikooli geograafia magistriõppe kava.

Eestikeelne õpe on kõrgkoolides olemas kõikide õppekavarühmade enamikul õppeastmetel. Praegu on eestikeelsesse bakalaureuseõppesse astunud üliõpilasel võimalik lõpetada nii see kui ka kõrgemad õppetasemed üldjuhul eestikeelse õppega, milles võib sisalduda võõrkeelseid aineid või aineplokke.

Kõrgkoolid töötavad välja keelte kasutamise põhimõtteid. Tartu Ülikool on võtnud vastu oma keelepõhimõtted, mis näevad ette tagada eestikeelne bakalaureuse- ja magistriõpe kõigis õppesuundades ning arendada võõrkeelseid õppekavu, õppeaineid ja õppeainete plokke (mooduleid) kõigil õppeastmetel.

Akadeemilise sfääri rahvusvahelistumise tõttu kasvab ingliskeelse õppe osakaal, eriti kõrgematel õppeastmetel. Sellega arvestavad ka kõrgharidusstrateegia dokumendid ja ülikoolide keelepoliitika. „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015” seab eesmärgiks eestikeelse õppe olemasolu kõigil õppeastmetel kõigis õppesuundades, luues seega võimaluse samasse õppesuunda kuuluvate erialade enamiku võõrkeelestumiseks. „Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia 2006–2015” kahandab eestikeelse õppe rolli veelgi, kõrvaldades eestikeelse õppe olemasolu nõude doktoriõppest.

Kõik erialad ei ole veel kaetud oskussõnastike ja eestikeelse õppekirjandusega, kuid töö mõlemas suunas käib pidevalt ja on toetatud riiklike programmidega. Akadeemilise eesti keele väljendusoskust õpetatakse kõrgkoolides varieeruvul määral. Teadustulemusi avaldatakse järjest enam inglise keeles. Eesti keeles avaldamist toetab mitme eestikeelse ajakirja kuulumine Thomson-Reutersi andmebaasi Web of Science ja Euroopa humanitaarteaduste andmebaasi ERIH. Doktoriväitekirjadest on suurem osa ingliskeelsed. Inglise keel on ainuvaldav meditsiinis ja reaalaladel, kuid näiteks õigusteaduses ja põllumajandusteaduses on enamik väitekirju eestikeelsed. Võõrkeelsele väitekirjale lisatakse harilikult eestikeelne, eestikeelsele võõrkeelne kokkuvõte. Kõrgkoolide töötajad ja üliõpilased tegelevad ka teaduse populariseerimisega eesti keeles.

Muukeelse gümnaasiumi lõpetanutel ei ole sageli eestikeelse õppe jaoks piisavat keeleoskust. Ülikoolid on välja töötanud eri viise nende üliõpilaste keeleoskuse kontrollimiseks ja täiendamiseks. Eesti keele kursusi pakutakse ka välismaalt saabunud üliõpilastele ja töötajatele. Eraldi ei tegelda uusimmigrantidega ja väljaspool Eestit üldhariduse omandanud eestlastega. Kõrghariduse keelsuse määratlemise kriteeriumid puuduvad.

Kõrgkoolide, eriti avalik-õiguslike ülikoolide ja riigi rakenduskõrgkoolide keelekeskkond on valdavalt eestikeelne. Välisõppejõude ja -üliõpilasi arvestades püütakse olulist teavet edastada ja asjaajamist korraldada ka inglise keeles.

6.4.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärgid

- kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrget taset tagav eestikeelne kõrgharidus on olemas kõigil õppeastmetel kõigis õppekavarühmades, kusjuures toetatakse ka võõrkeelse õppe võimalusi
- tähtsamad teadustulemused avaldatakse ka eesti keeles, säilitades ja arendades eesti teaduskeelt, vältides mis tahes teadusala täielikku võõrkeelestumist

Mõju: eesti keele tugev positsioon kõrghariduse ja teaduse keelena toetab teadmistepõhise ühiskonna sidusust ning eestikeelse hariduse väärtustamist ja jätkusuutlikkust

Indikaator	2010	2017
Eestikeelseid õppekavasid sisaldavate õppekavarühmade osakaal kõigist õppekavarühmadest	100%	100%
Kaitstud võõrkeelseid doktoritöid erialase teaduspublikatsiooni mahus eestikeelse resümeeaga või eestikeelseid doktoritöid kõigist doktoritöödest	80%	95%

6.4.3. Meede 7: eesti keele oskuse ja väärtustamise arendamine ning eestikeelsuse säilitamine kõrghariduses ja teadustegevuses

Tegevused:

- seadustada eestikeelse õppe säilimine kõigis õppekavarühmades kõigil õppeastmetel
- kehtestada nõue, et võõrkeelsele bakalaureuse-, magistri- või doktoritööle lisatakse ammendav kokkuvõte eesti keeles, doktoritöö puhul teadussuuna teadusartikli mahus
- määratleda õppekeele ja muude keelte suhe õppekavas
- tagada eestikeelsetes õppekavades ette nähtud eestikeelne õppetöö
- selgitada eesti keele spetsialistide vajadus ning tagada nende väljaõpe, esitades suunatud riigitellimuse Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli eesti keele erialade õppekavadele kõigil õppeastmetel
- kehtestada eesti keele erialade õpetamise tegelikele kuludele vastavad erialakoefitsiendid
- töötada välja põhimõtted, mille alusel kehtestada muukeelse gümnaasiumi lõpetanutele nõuded kõrgkooli sisseastumiseks vajaliku eesti keele oskuse kohta
- toetada eesti erialakeele ja akadeemilise väljendusoskuse õpetamist ning muukeelsete üliõpilaste keeletuge
- käivitada eesti kirjakeele täiendusõppe süsteem välismaal keskhariduse saanud üliõpilastele
- katta erialad oskussõnastike ning eestikeelse õppekirjandusega
- väärtustada uurimistulemuste avaldamist eesti keeles; hoides kõrgel eestikeelsete teadusväljaannete taset, taotleda jätkuvalt nende kajastamist rahvusvahelistes andmebaasides, samuti taotleda rahvusvahelise levikuga eestikeelsetele teadusväljaannetele kõrgemat hindamist teaduspublikatsioonide hierarhias
- jätkata eestikeelse teadust populariseeriva tegevuse toetamist

- jätkata paindlike eesti keele õpetamise ja keeleoskuse kontrollimise meetodite arendamist ja rakendamist

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium ning ministeeriumid, mille valitsemisalasse kuuluvad rakenduskõrgkoolid; kõrgkoolid, teadusasutused, teadusväljaannete toimetused, SA Archimedes

Meetme kogumaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 130 000 000 krooni

7. Eesti keele erikujud

7.1. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis

7.1.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” seadis eesmärgiks luua tingimused eesti keele piirkondlike erikujude kasutamiseks ja säilitamiseks kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana. See eesmärk on endiselt väga aktuaalne ja samas väga laiaulatuslik. Eesti keele murded ehk piirkondlikud erikujud kuuluvad eesti kultuuripärandisse, on eesti oskuskeele, eriti oskussõnavara elutähtis alus, maaelu arengu ja paikkondliku identiteedi oluline komponent ning eesti keele üldise elujõu allikas. See arengustrateegia eesmärk avaramas tähenduses oluliselt ei muutu.

Viimase 10–15 aasta vältel on olnud märgata piirkondliku aktiivsuse kasvu ja kohalike identiteetide (välja)kujunemist. Murretele on osutatud suuremat tähelepanu meedias ja avalikkuses, murrete kasutamist on toetatud riiklike programmidega ning paranenud on murdeteabe kättesaadavus (sh murdekõne ja -laulude CD-d, murdeõpikud jm -kirjandus). Samas on ilmne, et ühiskonnal ei piisa murdealaseid teadmisi. Eesti Rahvusringhäälingul puuduvad murdesaadete tegemise kava ning omavahendid. Avalikkuses ja koolides kohtab vastuolulist suhtumist murretesse ning murrete säilitamisele suunatud tegevus on seni riiklikul tasemel koordineerimata. Ka murrete kasutus asjaajamises on õigusaktidega reguleerimata. Kogu Eestit hõlmavate riiklike murdeprogrammide algatamist tuleb seetõttu pidada üheks järgmise perioodi prioriteediks.

Eesti keele piirkondlike erikujude ehk murrete kasutamine, arendamine (nt sõnaraamatute, tekstikogumike, auviste koostamine) ning kasvav väärtustamine võib tulevikus anda alust võtta kasutusele *eesti piirkonnakeele* mõiste, märkimaks eesti kirjakeele ja murrete vahelist tasandit. Piirkonnakeelena käsitatakse eesti keele ajaloolistel murretel põhinevat keelekuju, mida kasutatakse nende murrete ajaloolisel kasutusosalal ja millele on loodud oma kirjakeel (sh grammatika, sõnastikud, koolikirjandus, perioodika, virtuaalmeedia jms). Murdeülene piirkonnakeel teenib oma piirkonna identiteedi, ühtekuuluvuse ja parema elukorralduse huve.

7.1.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- eesti keele piirkondlikud erikujud toimivad kultuuriväärtuse ning igapäevaelu osana, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana

Mõju: eesti keele piirkondlikke erikujusid kasutavad inimesed tunnetavad kokkukuuluvust ning oma elupiirkonna keelelist atraktiivsust

Indikaator	2010	2017
Murdekeelsete tele- ja raadiosaadete maht nädalas	20 min	50 min
Murdekeelsete trükiste arv	12	15
Murdekeelsetel massiüritustel osalejate arv	7000	8000
Koolinoorte esitatud murdekeelsete võistlustööde arv	100	150

7.1.3. Meede 8: eesti keele piirkondlike erikujude arendamine Eestis

Tegevused:

- algatada kogu Eestit hõlmavaid riiklikke programme eesti murrete ja kohaliku kultuuri velmamiseks ning arendamiseks

- soodustada eesti murrete kasutamist kohalikus asjaajamises, avalikel siltidel, viitadel, kuulutustes, teadaannetes ja reklaamis
- jätkata eesti murrete õpetamist üldhariduskoolides ja teistes õppeasutustes ning vastava õppekirjanduse koostamist
- toetada võimalust õpetada eesti murdeid riikliku õppekava raames
- arendada kõrgkoolides eesti murrete alase välja- ja täiendusõppe võimalusi
- jätkata eesti murrete alast teadus- ja arendustegevust (vt ka eesti keele uurimine)
- toetada murrete kasutamist meedias ja regionaalkultuuri projekte

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Võru Instituut. Ülesannete lahendamisel aitavad kaasa kohalikud omavalitsused, Mulgi Kultuuri Instituut, Kihnu Kultuuri Instituut, Emakeele Selts jt

Meetme põhimaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 34 000 000 krooni

7.2. Väliseestlaste eesti keel

7.2.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” seadis eesmärgiks aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad.

Eesmärk on väga aktuaalne, sest viimase 10–15 aasta jooksul on välismaal elavate eestlaste arv suurenenud. Välismaale tööle ja/või õppima on siirdunud rohkem inimesi, kui on Eestisse tagasi tulnud. Rohkem on ka neid inimesi, kes elavad-töötavad nii Eestis kui ka välismaal. Niisuguse liikumise üldine põhjus on avatud piirid, Euroopa Liidu tööjõu vaba liikumise põhimõtte ja mitmesuguste hariduslike vahetusprogrammide realiseerimine. Ajutiselt välismaale õppima või elama siirdunud eestlastest võivad aja jooksul saada väliseestlased, kui nad kohanevad uue asukohamaaga. Haridus- ja töökogemus, mille eestlased välismaal omandavad, tuleb Eestile kasuks, eriti siis, kui neid kogemusi kasutada Eestis. Vajadust (välis)eestlaste Eestisse naasmist soodustada suurendab siinne kvalifitseeritud tööjõu puudus.

Et ajutiselt välismaal elav eestlaskond (Eesti saatkondade töötajad, Euroopa Liidu, Euroopa Nõukogu, NATO jt rahvusvaheliste organisatsioonide töötajad) üha suureneb, on tähtis tagada nende lastele võimalus saada ka välismaal (osaliselt) eestikeelset haridust, et nad oleksid võimelised pärast kodumaale naasmist jätkama õpinguid eestikeelses koolis.

Riigi toetus eesti keele õppimisele ja kasutamisele väljendub abis Euroopa koolidele, eesti keelt ja eesti keeles õpetavatele välismaistele munitsipaalkoolidele, eesti keele kursustele ja pühapäevakoolidele välismaal ning muul viisil. Toimib riiklik „Rahvuskaaslaste programm (2009–2013)”, mille raames korraldab Emakeele Selts koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga väliseestlaste eesti keele päevi (alates 1989. aastast 52 keelepäeva 13 maal 231 ettekandega).

7.2.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- välismaal olevatel eestlastel on säilinud eesti keele oskus

Mõju: välismaal olevatel eestlastel on side Eestiga, nende võimalik repatrieerumine on lihtne ning on kasvanud võimalused levitada välismaal Eesti kohta objektiivset informatsiooni

Indikaator	2010	2017
Väliseestlasi osalemas eesti keele õppes ja päevadel Eestis ja välismaal	1500	2800

7.2.3. Meede 9: väliseestlaste eesti keele oskuse säilimise toetamine

Tegevused:

- toetada eesti keele ja eesti keeles õpetamist, internetipõhiste õpivõimaluste loomist välismaa koolides ning väliseestlaste õppimist Eestis
- soodustada eestikeelse teabe kättesaadavust välismaal (trüki- ja elektrooniline meedia)
- teha väliseesti noortele, sealhulgas välismaa ülikoolides õppivatele noortele keelepäevi, mis tutvustavad eesti keelt ja keelepoliitikat ning motiveerivad Eestisse naasma; otsida keelepäevadele uusi vorme, korraldada neid koos muude ürituste ja partneritega
- talletada ja uurida väliseestlaste keelekasutust ning välismaal asuvat eesti keele materjali

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Välisministeerium, Siseministeerium, Eesti Instituut, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool, Emakeele Selts

Meetme põhimaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 52 200 000 krooni

7.3. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus

7.3.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” seadis eesmärgiks tagada viipekeele kasutajatele ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

Viimase 10–15 aasta vältel on olnud märgata, et viipekeele kasutajate ja teiste keeleliste erivajadustega inimeste tingimused ühiskonnas suhtlemiseks, õppimiseks ja töötamiseks on paranenud. Välja on töötatud uus eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele transkriptsioonisüsteem, on arendatud keele tehnoloogilisi vahendeid, mis võimaldavad pimedatel kasutada arvutit ja internetit. 1. märtsil 2007 jõustunud keeleseaduse redaktsiooniga tunnustatakse eesti viipekeelt iseseisva keelena ja viibeldud eesti keelt eesti keele erikujuna, riiki kohustatakse soodustama eesti viipekeele kasutamist ja arendamist. Alates 25. augustist 2009 edastab Eesti Rahvusringhääling eesti viipekeelset uudistesaadet (senise eesti viipekeelde tõlgitud uudistesaaate asemel). Samas puudub viipekeele uurimises ja õpetamises süsteemsus, ei ole kindlaks määratud keeleliste erivajadustega inimrühmi ega tagatud tõlketeenuse piisavat mahtu.

7.3.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- määrata kindlaks keeleliste erivajadustega inimrühmad, arendada välja süsteemne viipekeele õpe ja uurimine ning tagada vajalikud tõlketeenused

Mõju: viipekeele kasutajail ja teistel keeleliste erivajadustega inimestel on soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks, ühiskonna sidusus on paranenud

Indikaator	2010	2017
Viipekeelde tõlgitud TV-saadete maht	40 min	60 min

Atesteeritud viipekeeleletõlkide arv	27	40
--------------------------------------	----	----

7.3.3. Meede 10: viipekeele ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutuse toetamine

Tegevused:

- täpsustada keeleliste erivajadustega inimrühmade (kurdid ja vaegkuuljad, pimedad, pimekurdid, düslektikud, afaasikud, düsartrikud) määratlused ning selgitada rühmade suurus
- tagada kurtidele lastele võimalus valida eestikeelne või eesti- ja viipekeelne haridus
- kurtide koolides tagada eesti viipekeele õpetamine kõikides klassides
- arendada eesti viipekeelt; töötada välja õppe- ja ainekavad eesti viipekeele kui esimese keele õpetamiseks; arendada eesti viipekeele kui teise keele õpetamise metoodikat
- tagada keeleliste erivajadustega inimestele tehnilised vahendid (nt lühisõnumi saatmiseks), mis võimaldavad edastada hädaabiteateid häirekeskusele
- arendada viipekeele tõlketeenus (sh kirjutustõlke teenus) kogu riiki katvaks süsteemiks, et operatiivne tõlketeenus oleks igale kuulmispuudega inimesele kättesaadav
- arendada välja digiteleviisiooni võimalused (tõlkida eesti viipekeelde vähemalt 10% Eesti telekanalite saadetest, varustada eesti subtiitritega vähemalt 10% eestikeelsetest originaalsaadetest ning lisada osale avalik-õigusliku televiisiooni saadetest subtiitrid, mis edastavad diktoriteksti tihendatud kujul)

Põhitäitjad

Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium, Siseministeerium, Päästeamet, omavalitsused, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool, Eesti Kurtide Liit

Meetme põhimaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 54 100 000 krooni

8. Eesti keel mitmekeelses maailmas

Eesti keele arenguks on oluline eesti keele rahvusvaheline esindatus nii Euroopas kui ka kogu maailmas (sh kvalifitseeritud tõlkide ja tõlkijate olemasolu, eesti keele akadeemiline välisõpe ja mitmekülgne keelekoostöö), samuti Eesti elanike hea eesti keele ja võõrkeelte oskus. Inglise keele kõrval on tähtsad muud maailmas ja rahvusvahelises suhtluses levinud keeled (hispaania, prantsuse, saksa, portugali, hiina, vene, itaalia keel), eesti sugulaskeeled (soome, ungari jt soome-ugri keeled), lähinaabrite keeled (läti, leedu, rootsi) ning klassikalised keeled. Samuti on olulised Euroopa Liidu liikmesriikide ja idamaade keeled. Võõrkeelte spetsialiste ja oskajaid vajatakse riigi funktsioonide täitmiseks ning majandus- ja kultuurisidemete säilitamiseks ja arendamiseks. Keelteoskus kuulub mitme valdkonna töötajate kutseoskuste hulka, tagab konkurentsivõime, soodustab õppimist ja enesetäiendamist, teiste kultuuride tundmaõppimist ning eesti keele ja kultuuri tutvustamist maailmas, arendab rahvusvahelise ja kultuuridevahelise suhtlemise oskust ning suurendab kultuuriteadlikkust ja sallivust.

8.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” alusel on välja töötatud „Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015” ja „Eesti võõrkeelte strateegia rakenduskava 2009–2011”; eesti keele akadeemilist välisõpet on arendatud „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2005–2010)” järgi (andes mh välisüliõpilastele eesti keele ja kultuuri alaseid Estophiluse stipendiume). 2011/2012. õppeaastal rakenduvad uued õppekavad (põhikooli riiklik õppekava ja gümnaasiumi riiklik õppekava), kus võõrkeeleõpetus on kooskõlastatud Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtetega.

Mitmes Eesti koolis on 2009/2010. õppeaastal kasutusele võetud Euroopa keelemapi Eesti mudel 12- kuni 16-aastastele (põhikooli 6.–9. klassi) õpilastele. Eesti kõrgkoolides õpetatakse välja tõlke ja tõlkijaid; hinnanguliselt pole nende arv piisav, kuid täpne ülevaade vajadusest puudub. Alates 1995. aastast on Eesti osalenud Grazi Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse (European Centre for Modern Languages, ECML) programmides ning Euroopa Komisjoni algatatud keeleprogrammides ja -projektides.

Koostöös Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitusega hakati 2007. aastal koostama Eesti keelehariduspoliitika ülevaadet (keeleprofiil), töö on lõppjärgus.

Osaletakse rahvusvahelises terminoloogia ja keeletehnoloogia koostöös; alates 2004. aastast Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni (EFNIL) töös, 2008. aastast keelilise mitmekesisuse edendamise võrgustiku (The Network to Promote Linguistic Diversity, NPLD) ning alates 2009. aastast Euroopa Komisjoni varajase keeleõppe töörühma töös.

8.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- eesti keele ja kultuuri tuntus teistes riikides ning teiste keelte ja kultuuride tuntus Eestis on suurenenud

Mõju: kasvanud on Eesti löimitus Euroopa ja kogu maailma kultuuri-, majandus- ja poliitilistesse protsessidesse

Indikaator	2010	2017
Eesti keele akadeemilise välisõppe õpetuskeskuste arv väljaspool Eestit	11	18

8.3. Meede 11: eesti keele arendamine võõrkeelte kontekstis ning eesti keele rahvusvahelise esindatuse tagamine

Tegevused:

- arendada mitmekülgset rahvusvahelist keelekoostööd
- arendada välisõppe programmi alusel aktiivselt eesti keele akadeemilist välisõpet
- selgitada tõlkide ja tõlkijate vajadus ning koolitada neid vajalikul arvul
- toetada eesti keele ja võõrkeelte kontrastiivuuringuid
- anda välja kakskeelseid sõnaraamatuid
- suurendada võõrfiloloogia õppekavades eesti keele osatähtsust
- tagada kõigi õpetajate eesti keele ja võõrkeelte oskus
- tagada keeleõpetajate koolituse kvaliteet ja parandada ühiskonnas keeleõpetajate mainet
- arendada täiskasvanud keeleõppija eesti keele mudelit
- lõimida järgmises eesti keele arengukavas eesti keele ja võõrkeelte alane tegevus
- jätkata Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete rakendamist ning testimise oskusteavet toetavate uuringute korraldamist

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium, Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool, Eesti Instituut, Eesti Keele Instituut

Meetme põhimaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 140 000 000 krooni

9. Keeleseaduse täitmise järelevalve

9.1. Olukorra analüüs

Keeleseaduse täitmise järelevalvega tegeleb Keeleinspeksioon, mille pädevuses on kontrollida ametliku keelekasutuse vastavust kirjakeele normile; riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse asjaajamiskeelele kehtestatud nõuete täitmist istungite pidamisel, dokumentide menetlemisel ja isikutega suhtlemisel; avalikele teenistujatele, töötajatele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele keeleoskusaliste nõuete kehtestamist ja nende eesti keele oskust; eesti keele ja võõrkeelte kasutamist tööalases suhtluses ja teabe edastamisel.

Keeleametnike järelevalvepädevus töötajate keeleoskuse kontrollimisel on õigusaktidega piisavalt reguleeritud, keeleametnike ettekirjutuste täitmine on valdkonniti ja piirkonniti erinev, teistest tagasihoidlikumad tulemused on vene õppekeele koolide pedagoogidel, ennekõike Ida-Virumaal, kus keeleõppe motivatsioon on peamiselt venekeelse keelekeskkonna tõttu väike. Samuti puudub kontroll täiskasvanute keeleõppe kvaliteedi üle, mistõttu on keeleõppe tulemused soovitud nõrgemad. Järelevalvet raskendab ka asjaolu, et Eestis ei arvestata tööloa andmisel keeleoskuse nõudeid.

Keeleseaduse kohaselt peab ametlik keelekasutus vastama kirjakeele normile, kuid mitmes olulises avaliku keelekasutuse valdkonnas (ametlikud veebilehed, sildid, viidad, kuulutused, teadaanded) ei ole korrektse keelekasutuse nõuet sätestatud. Õigusaktides on määratlemata asjaajamiskeele, samuti sisemise asjaajamise keele mõiste, seetõttu on järelevalve neis valdkondades raskendatud.

Äriseadustik ei reguleeri ärinimede ega ettevõtetnimede keelsust, mistõttu on need muutunud üha võõrkeelsemaks või võõrapärasemaks ega ole keeleliselt korrektsed. Ebapiisava regulatsiooni tõttu puudub eestikeelne tarbijateave alkoholitoodetel. Reguleerimata on keelekasutus poliitilises reklaamis, kaubamärgina registreeritud teabe avalikul eksponeerimisel, lepingute keelsus jne. Mitmed senised keelejärelevalve regulatsioonid vajavad täpsustamist.

9.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- tõhus järelevalve kehtestatud nõuete täitmise üle kõikides olulistes keeleseadusega hõlmatud keelekasutusvaldkondades

Mõju: muukeelsete töötajate eesti keele oskus on paranenud, avalik teave on valdavalt eestikeelne ning keelekasutus on muutunud korrektsemaks

Indikaator	2010	2017
Järelevalvemenetluste arv aastas	2500–3000	2500–3000
Tuvastatud rikkumiste osakaal	90%	70%

9.3. Meede 12: keeleseaduse täitmise järelevalve

Tegevused

Järelevalve korraldus:

- jätkata järelevalvet tööalase keeleoskuse nõuete täitmise üle vähemalt senises mahus, pöörates peatähelepanu avaliku sektori töötajate (pedagoogid, avalikud teenistujad, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste töötajad, avalik-õiguslike juriidiliste isikute asutuste

töötajad), erasektoris hõivatud teenindajate ning elanikkonna turvalisuse tagamisega seotud töötajate keeleoskusele

- tõhustada järelevalvet ametliku keelekasutuse eesti kirjakeele normile vastavuse, avaliku teabe eestikeelsuse ning avaliku keelekasutuse korrektsuse üle

Õiguslik reguleerimine:

- täiendada keeleseadust sätetega, mis reguleerivad või täpsustavad veebilehtede, kaubamärkide avalikul eksponeerimisel edastatava avaliku teabe, lepingute ning teiste oluliste valdkondade keelekasutust; meediaväljaannete puhul sätestada nõue järgida keelekasutuse head tava
- siduda tööloa saamine täidetaval ametikohal nõutava eesti keele oskuse omamise, kohustusliku keeleõppe läbimise või keeleõppes osalemisega
- soodustada ettevõtettenimede registreerimise kohustuse ja sellega kaasneva nõustamise kaudu eestipäraste ettevõtettenimede kasutamist
- täiendada alkoholiseadust nõudega, et alkoholitoodete müügil tagatakse tarbijale kirjalik eestikeelne teave
- analüüsida võimalust ja võimaluse korral sätestada poliitilise reklaami eestikeelsuse nõue, keelamata seejuures võõrkeelset reklaami, ning saavutada venekeelse elanikkonna enamusega kohalikes omavalitsustes volikogude eestikeelne töö
- vaadata üle Keeleinspektsiooni järelevalvepädevus keeleseaduses ning täiendada seda vajalike sätetega (sh järelevalve kvaliteedinõuete täitmise üle nendes koolitusasutustes, mis tegelevad täiskasvanute riigikeeleõppega)

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, Keeleinspektsioon

Meetme kogumaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 36 733 000 krooni

10. Keeleteavitus

10.1. Olukorra analüüs

„Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” seadis eesmärgiks kujundada keelehoiakuid ja populariseerida head keelt ühiskonnas laiemalt, et tagada keelele soodne maine kasutajate silmis ja kõrge staatus ühiskonnas tervikuna. Samas tõdeti, et keelealase mainekujunduse eest hoolitsevad filoloogid, kirjanikud ja emakeeleõpetajad vaid missioonitundest, professionaalselt ja süsteemselt sellega ei tegelda. Sellest lähtuvalt võttis strateegia sihiks luua eesti keele mainekujunduse süsteem ja arendada välja teaduslikult põhjendatud mainekujundustegevus.

Keelestrateegia rakendamise aja jooksul on õnnestunud ellu viia enamik konkreetseid eesmärke: Sirbi lisana ilmub Keele Infoleht, loodud on õpilaste keelehoiuorganisatsioon, portaal www.lastekas.ee; Eesti põhiseadusesse on lisatud punkt eesti keele kaitse kohta. Toimunud on mitmesuguseid eesti keele mainet edendavaid üritusi (konverentsid, kampaaniad, tähtpäevade tähistamine, keelt populariseeriv algupärane TV-saatesari „Keelevägi” jne). Alates 2004. aastast antakse välja riiklikku F. J. Wiedemanni keeleauhinda (asutatud ühiskondlikuna 1988. aastal) ja alates 2007. aastast aasta keeleteo auhinda; 2011. aastal hakatakse välja andma auhinda parimale eestikeelsele kõrgkooliõpikule. Oluliselt on avardatud keeleressursside kättesaadavust veebis ja parandatud eestikeelse veebikeskkonna mainet. Eestikeelse tarbetarkvara kasutamine riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes on laienenud, ent kaugel soovitatavast tasemest. On algatatud riiklik programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013”. Riiklikult toetatakse kirjastustegevust, kaasa arvatud ilukirjanduse väljaandmine, ja raamatukogude tegevust (eesti keele arengukavas ei käsitleta neid topeltplaneerimise vältimiseks).

Keelestrateegia rakendamise ajal on leidnud aset rahvuslike ja konservatiivsete väärtuste märgatav tugevnemine, mis on oluliselt mõjutanud ka eesti keele väärtustamist. Ühiskonna nõudlikkus avaliku keele korrektsuse suhtes on küll kasvanud, kuid keelekeskkonna võorkeelestumine ei ole peatunud. Strateegia rakendamise ajal on astunud samme eesti keele maine edendamiseks, riikliku programmi toel on hakatud kavandama ka süsteemset väärtusarendustegevust. Aktuaalne on saada uuringutel põhinevat teavet eesti keele maine kohta (korraldatud on ettevalmistavaid uuringuid). Vajalik on jätkata eesti keele maine aktiivset parandamist, luues sellega eeldused eesti keele jätkusuutlikkust toetavate keeleharjumuste kujunemiseks.

10.2. Eesmärk, mõju ja indikaatorid

Eesmärk

- tõhus, mitmekülgne ja kaasav keeleteavitus

Mõju: kasvanud on üldsuse keeleteadlikkuse tase, väärtustatud on hea ja väljendusriikas keelekasutus, levivad uudsed keeletehnoloogilised rakendused ning eestikeelse tarbetarkvara kasutamine, üldsus on informeeritud eesti keele arengukava raames tehtavast tööst ning sellesse kaasatud

Indikaator	2010	2017
Aasta keeleteo valimisel osalejate arv	320	1800

10.3. Meede 13: keeleteavitus

Tegevused:

- informeerida keeletekasutajaid nüüdisaegsetest keeleressurssidest
- võtta riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes, sealhulgas välisesindustes, samuti teistes avalikes huvides tegutsevates asutustes kasutusele eestikeelne tarbetarkvara
- aidata luua ning kinnistada uute rakenduste kasutamise harjumust
- suurendada üldist keeleteadlikkust avaliku keeletekasutuse valdkonnas
- jätkata F. J. Wiedemanni keeleauhinna ja aasta keeleteo auhinna väljaandmist ning nendega seotud ürituste korraldamist
- väärtustada eestikeelset eneseväljendust uutes suhtluskanalites
- toetada eesti keele kasutamist kultuuridevahelises suhtluses
- väärtustada eesti keele piirkondlikke, etnilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi allkeeli keele väljendusrikkuse allikana ja toetada nende laiemat kasutamist
- teavitada üldsust eesti keele arengukava raames tehtud tööst ja saavutatud tulemustest
- teadvustada ja edendada eesti keele arengukava üldrahvaliku arenguprogrammina
- kaasata ühiskond üldrahvalike algatuste kaudu sobival viisil eesti keele arengukava elluviimisesse

Põhitäitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, kõrgkoolid, eesti keelega tegelevad teadus- ja arendusasutused, avalik-õiguslik meedia ja kultuuriajakirjandus, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium, kohalikud omavalitsused, kodanikuühendused

Meetme kogumaksumus: rahastuse eeldatav kogumaht aastail 2011–2017 on 8 400 000 krooni